TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ DİNLEME METİNLERİNİN ELEŞTİREL DİNLEME ÖLÇÜTLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Murat TATAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adana/ 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ DİNLEME METİNLERİNİN ELEŞTİREL DİNLEME ÖLÇÜTLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Murat TATAR

Danışman: Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Faruk YILDIRIM
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mesut GÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2023

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Başkan: …….
(Danışman)

Üye: ……

Üye: ……

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

…/…/2023

Prof. Dr. …….
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. …. / …. / 20…

Murat TATAR

ÖZET

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ DİNLEME METİNLERİNİN ELEŞTİREL DİNLEME ÖLÇÜTLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Murat TATAR

Yüksek Lisans Tez, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA
Eylül 2023, 83 sayfa

Dinleme, dört temel becerinin temelinde yer almakla birlikte günümüzde teknolojik imkânların da tanıdığı olanaklar dâhilinde ortaokul öğrencilerinin günlük hayatta en fazla kullandığı becerilerden biridir. Dinlemenin hem fiziksel hem de bilişsel bir tarafının olması bu beceriyi öğrencilere kazandırabilmek adına öğretmenlere daha hassas bir misyon yüklemektedir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu beceriye dair kazanımların edinimi öğrencilere gerek günlük hayatta gerekse okul hayatında başarıya ulaşmada yardımcı olacaktır.

Ortaokul seviyesinden itibaren bireylerin dinlediği uyarıcıları sorgulayıcı, yorumlayıcı bir tutum içerisinde olmaları eleştirel dinlemeyi dinleme becerisinin önemli bir parçası haline getirmektedir. Bu konuda Türkçe dersinin ve Türkçe ders kitabındaki dinleme metinlerinin öğrencileri eleştirel dinlemeye yönlendirici bir özellik taşıması gerektiği aşikârdır. Öğrencilerin bu metinlerden yola çıkarak edinebilecekleri eleştirel dinleme kazanımları, onlara karşı karşıya kaldıkları dinleme uyarıcılarını analiz etme, bunlara yönelik eleştirel düşünebilme yetisi kazandırabilecektir. Bu sebeple metinlerin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olup olmaması durumu önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, ders esnasında başat kaynak olarak kullanılan ortaokul Türkçe ders kitabındaki dinleme metinlerinin eleştirel dinleme ölçütlerine ne derecede sahip olduğu, bu metinlerin öğrencilere dinledikleri materyallere eleştirel bir tutumla yaklaşma becerisini kazandırmaya ne ölçüde yardımcı olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği çalışmada verilerin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerinden her bir seviyeden 8 adet olmak üzere toplamda 32 dinleme metni incelenmiştir. İncelenen dinleme metinlerinin 18'inin eleştirel dinleme ölçütlerini karşılayıp 14'ünün karşılamadığı görülmüştür. Bu sonuç, dinleme metinlerinin çoğunluğunun eleştirel dinleme ölçütlerini karşılasa da ölçütlere uymayan görmezden gelinemeyecek sayıda metin olduğunu göstermiştir.

Anahtar sözcükler: Türkçe, dinleme metinleri, eleştirel düşünme, eleştirel dinleme

ABSTRACT

EXAMINATION OF LISTENING TEXTS IN SECONDARY SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS IN CONTEXT OF CRITICAL LISTENING CRITERIA

Murat TATAR

Master Thesis, Department of Turkish Education
Supervisor: Assoc. Dr. Ömer Tuğrul KARA
September 2023, 83 pages

Listening is at the core of the four basic skills, but it is one of the skills most frequently used by secondary school students in daily life, within the possibilities provided by technological opportunities. The fact that listening has both a physical and a cognitive side gives teachers a more sensitive mission in order to gain this skill to students. For these reasons, the acquisition of acquisitions related to the said skill will help students achieve success in both daily life and school life.

The fact that individuals have an inquiring and interpretive attitude to the stimuli they listen to since the secondary school level makes critical listening an important part of the listening skill. In this regard, it is obvious that the Turkish course and the listening texts in the Turkish textbook should have a feature that guides students to critical listening. The critical listening achievements that students can acquire based on these texts will enable them to analyze the listening stimuli they encounter and to think critically about them. For this reason, it becomes important whether the texts are suitable for critical listening criteria.

In this study, it has been tried to reveal to what extent the listening texts in the secondary school Turkish textbooks used as the primary source during the lesson have the criteria of critical listening and to what extent these texts can help students gain the ability to approach the materials they listen to with a critical attitude. In this study, in which the qualitative research approach was adopted, the document analysis method was used to collect the data.A total of 32 listening texts were analyzed, 8 from each level from the 5th, 6th, 7th and 8th grade levels. It was seen that 18 of the analyzed listening texts met the critical listening criteria and 14 of them did not. This result showed that although the majority of the listening texts met the criteria for critical listening, there was an undeniable number of texts that did not meet the criteria.

Keywords: Turkish, listening texts, critical thinking, critical listening

ÖN SÖZ

Dinleme eylemi, hayatın hemen her anında bireyin kendinden başlayarak çevresini ve yaşadığı evreni anlamlandırabilmesini sağlayan temel eylemlerden biridir. Türkçe dersinin dört temel becerisinin ilk halkasını da dinleme becerisi oluşturmaktadır. Bu da bize dinleme eyleminin bir beceri olarak; öğrenilebildiğini, geliştirilebildiğini ve gerek akademik gerekse günlük hayatta uygulanabilir davranışlar kazandırabildiğini göstermektedir. Dinlemenin bilişsel ve duyuşsal bir süreç olması, buna rağmen alanyazında, Türkçe ders kitaplarında dolayısıyla da Türkçe derslerinde yeterince üzerinde durulmaması bu çalışmanın odağının dinleme becerisi olmasının en önemli sebeplerinden biridir. Bunun yanı sıra dinlediği herhangi bir uyarıcıyı veya uyarıcının kaynağını; merak eden, soran, sorgulayan, dinlediklerini bilgisi dâhilinde analiz edebilip onu değerlendirebilen bir birey sadece Türkçe dersi öğretim programının bir gereğini yerine getirmekle kalmayıp, yaşadığı çağa aidiyetini de geliştirebilecektir. Bu yüzden bireyin dinlediklerini eleştirebilmesi hayati değer taşımakta ve bu edinimi kazanabilmesinde Türkçe dersinde kullanılan başat materyal olan ders kitaplarının öğrencilere eleştirel dinleme becerisini kazandırabilecek nitelikte olması beklenmektedir. Bu çalışmanın amacı da ilköğretim Türkçe ders kitaplarının içerdiği dinleme metinlerinin öğrencilere eleştirel bir bakış açısı kazandırabilme konusundaki yeterliliğine bir nebze olsun ışık tutmaktır.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv
ABSTRACT v
ÖN SÖZ vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ x
TEŞEKKÜR xii

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem 1
1.2. Araştırmanın Amaçları 2
1.2.1. Genel Amaçlar 2
1.2.2. Alt Amaçlar 2
1.3. Araştırmanın Önemi 3
1.4. Varsayımlar (Sayıltılar) 3
1.5. Sınırlılıklar 4

BÖLÜM II
KURAMSAL AÇIKLAMALAR ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Dil ve Dil Becerileri 5
2.2. Dinleme Becerisi 6
2.3. Dinleme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Bu Süreçte Kullanılabilecek Teknikler 7
2.4. İhmal Edilen Bir Beceri Olarak Dinleme 10
2.5. Eleştirel Düşünme ve Eleştirel Dinleme 11
2.6. İlgili Araştırmalar 14

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli 18
3.2. Veri Toplama Aracı 18
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi 19
3.3.1. Çalışmada Kullanılan Eleştirel Dinleme Ölçütleri 19

BÖLÜM IV
BULGULAR

4.1. 5. SINIF DİNLEME METİNLERİ 21
4.2. 6. SINIF DİNLEME METİNLERİ 30
4.3. 7. SINIF DİNLEME METİNLERİ 39
4.4. 8. SINIF DİNLEME METİNLERİ 48

BÖLÜM V
TARTIŞMA

5.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma 60
5.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma 60
5.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma 61
5.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma 62

BÖLÜM VI
SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1. Sonuç 64
6.2. Öneriler 67
6.2.1. Araştırmacılar için Öneriler 67
6.2.2. Öğretmenler İçin Öneriler 68

KAYNAKÇA 69
EKLER 73
ÖZ GEÇMİŞ 83

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. İlk Ders Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 21
Tablo 2. Bir Temmuz Gecesi Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 22
Tablo 3. Sakın Kesme Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 23
Tablo 4. Ali Kuşçu Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 24
Tablo 5. Sokak Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 25
Tablo 6. Tavşan ile Kaplumbağa Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 26
Tablo 7. Paylaşalım Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 27
Tablo 8. Aziz Sancar Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 28
Tablo 9. Mutlu Prens Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 30
Tablo 10. 120 Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 31
Tablo 11. Çocuktum Ufacıktım, Top Oynadım Acıktım Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 32
Tablo 12. Arılar ve Keklikler Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 33
Tablo 13. Topkapı Sarayı'nın Kardeşleri Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 34
Tablo 14. Oğuz Kitaplarla Tanışıyor Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 35
Tablo 15. Dünya Daha Ne Kadar Dönecek? Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 36
Tablo 16. Televizyoncu Ali Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 37

Tablo 17. Karadut Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 39
Tablo 18. Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 40
Tablo 19. Anna Frank' ın Hatıra Defteri Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 41
Tablo 20. Akıllı Evlat Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 42
Tablo 21. Mesele Kuyumcuyu Bulmakta Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 43
Tablo 22. Mevlana Celâleddin-i Rumi Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 44
Tablo 23. Broşür Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 46
Tablo 24. Yaşayan İnsan Hazineleri Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 47
Tablo 25. Kedi ile Fare Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 48
Tablo 26. Atatürk'ü Gördüm Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 49
Tablo 27. Uzay Giysileri Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 50
Tablo 28. Karanlığın Rengi Beyaz Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 51
Tablo 29. Robinson Cruose Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 52
Tablo 30. Kız Kulesi Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 53
Tablo 31. Hava Kirliliği Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 54
Tablo 32. Zeytinyağı Üretimi Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi 56
Tablo 33. Dinleme Metinleriyle Uyum Sağlamayan Eleştirel Dinleme Ölçütlerinin Madde Bazında İncelenmesi 57

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitimim boyunca bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren, tezimin oluşmasında rehberliğini ve desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA'ya teşekkürlerimi sunarım. Bana değerli zamanlarını ayırarak tezimi okuyan ve yorumlarını paylaşan jüri üyelerine çalışmama katkıları için teşekkür ederim. Lisans eğitimimden bu yana sadece akademik anlamda değil hayatın hemen her alanında bana kattığı eşsiz değerlerden dolayı başta Prof. Dr. Faruk YILDIRIM olmak üzere tüm Çukurova Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı ailesine teşekkür eder, sonsuz saygılarımı sunarım.

Lisansüstü eğitimime başlamamda büyük pay sahibi olan, sevgisinin ışığını her zaman hissettiğim çok değerli eşim Özge TATAR'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca müziğe ve edebiyata teşekkürü de borç bilirim.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Yaşadığımız çağda dinleme becerimizin ne seviyede olduğu bize sunulan dinleme materyallerinin içeriğini anlamak, sorgulamak, yorumlamak gibi üst düzey düşünme yetilerini harekete geçirebilmek açısından önemlidir. Kendisine sunulan bir sesli metni tam olarak kavrayıp algılayamayan bir bireyin bu metinden yola çıkarak yapabileceği yanlış bir çıkarım veya değerlendirme bireyi iletişimsel anlamda zorlayabilir. Özellikle ortaokul seviyesindeki öğrencilerin -günümüzde bu bireylerin dinleme/ izleme materyallerine ne kadar değer verdiklerini de düşünürsek- dinleme materyallerinden aldıkları iletilerin hem okul hayatlarını hem de sosyal hayatlarını yönlendirmeye olan etkileri düşünüldüğünde dinleme becerisinin ve bunun ilerisinde eleştirel dinleyebilmenin ne kadar büyük bir önem taşıdığı ortaya çıkacaktır. Dinlediği materyallerin sunduğu bilgilere, mesajlara, fikirlere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan öğrenciler daha doğru bilgilere, daha güvenilir kaynaklara ulaşabilecektir. Böylece hem bilgiye ulaşma sürecinde hem de iletişim becerilerinde ilerleme kaydedebilecektir.

Okuma, konuşma ve yazma ile birlikte Türkçenin temel dil becerilerinden biri olan dinleme, doğum öncesi anne karnında başlamakta, doğumdan sonra giderek gelişmekte ve diğer öğrenme alanlarına temel oluşturmaktadır (Güneş, 2014). Böylesi bir öneme sahip olan bu becerinin öğretimine ise gereken hassasiyetin gösterildiğini söylemek çok zordur. Yalçın (2002) bu durumun altında yatan sebebin dinleme becerisini doğuştan kazandığımız düşüncesi olduğunu belirtmektedir. Çocukların bu beceriyi okul çağına kadar kazandığı düşüncesi, sınıf ortamında okuma ve yazma becerilerinin daha çok ön plana çıkmasına ve dinlemenin ihmal edilmesine sebep olmaktadır. Bu durum yalnızca ülkemiz için geçerli değildir. Çifçi (2001) dinleme öğrenme alanının Batı'da da "ihmal edilmiş bir yetenek", "unutulmuş bir yetenek" olarak görüldüğünü belirtmektedir. Doğan (2013)'a göre dinlemenin ihmal edilmiş bir beceri olmasında, bu beceriye karşı duyarsız kalınmasında çeşitli faktörler rol oynar. Birçok öğretmen dinlemenin doğal olarak geliştiğine, bu yüzden dinlemeyi öğretmek için bu konunun üzerinde durmaya gerek olmadığına inanır. Bazı öğretmenler ise dinlemenin öğretilemeyeceği ya da öğretilse bile değerlendirilemeyeceği görüşünü

taşırlar. Bazıları da müfredatın zaten çok yoğun olduğunu ve dinlemeye ayıracak zamanın bulunmadığını düşünür.

Alanyazın tarandığında, Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin eleştirel dinleme ölçütleri bağlamında incelendiği bir çalışma göze çarpmamıştır. Bu sebeple, bu konuda literatürde bir boşluk bulunmaktadır. Türkçe ders kitaplarının öğrencilere dinleme becerisi hususunda eleştirel bir bakış açısı kazandırabilecek yeterliğe sahip olup olmadığı problemine bir cevap aranması alanyazına da faydalı olabilecek niteliktedir.

Alanyazında ve okullardaki Türkçe öğretiminde geri planda kalıp ihmal edilen dinleme eğitimi, dinlenen materyali; kavrama, sorgulama, yorumlama, materyalden yola çıkarak yeni çıkarımlarda bulunma sürecini içeren eleştirel dinleme ve Türkçe ders kitaplarında bulunan dinleme metinlerinin öğrencilere eleştirel dinleme yetisi kazandırabilecek nitelikte olup olmaması bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Ortaokul öğretmenlerinin ve öğrencilerinin en sık kullandıkları kaynak olan Türkçe ders kitapları, bu derse ait becerilerin ve kazanımların edinilmesinde birincil sorumlu kaynak durumundadır. Böylesine önemli bir kaynağın eleştirel dinleme ölçütlerini içerip içermediği durumunun ortaya konabilmesi ve böylece alanyazına bu konuda bir katkı sunmak hedeflenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amaçları

1.2.1. Genel Amaçlar

Bu araştırmanın amacı, ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerini eleştirel dinleme ölçütlerini temel alarak incelemek ve bu metinlerin söz konusu ölçütlere sahip olup olmadığını ortaya koymaktır.

1.2.2. Alt Amaçlar

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

1. Türkçe dersinde en fazla kullanılan kaynak olan Türkçe ders kitabındaki dinleme metinlerinin öğrencilere eleştirel bir bakış açısı kazandırabilme konusunda yeterliğini incelemek,
2. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin öğrencileri eleştirel düşünme ve buna bağlı olarak eleştirel dinleme edinimi yönünden destekleyiciliğini saptayabilmek,

3. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında eleştirel dinleme ölçütlerini içerme açısından öne çıkan metinleri belirleyebilmek.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bireylerde hâlihazırda bulunan dinleme becerisinin geliştirilmesi; gelişme çağındaki bireylerin yaşadıkları dünyayı gerçekçi ve doğru biçimde algılayabilmeleri, iyi ve kötüyü ayırabilmeleri, çevreleriyle sağlıklı bir şekilde iletişim kurabilmeleri açısından önemlidir. Bunun yanında dinleme materyallerinin çokluğu; bu durumdan kaynaklanabilecek yanlış ve gerçek dışı bilgi edinimini, yakın çevreyle iletişimde meydana gelebilecek karışıklıkların ortaya çıkışını, akademik hayatta yüz yüze gelinebilecek olan başarısızlığı ve daha fazlası da sayılabilecek birçok istenmeyen durumun meydana gelme ihtimalini kolaylaştırabilmektedir. Böylece eleştirel dinleme karşımıza bir seçenek olmaktan çok bir gereklilik olarak çıkmaktadır. Eleştirel dinleme ve Türkçe dersi arasında bağ kurmaya çalışan incelemelerin azlığı alanyazında Türkçe ders kitaplarını eleştirel dinleme bağlamında incelemeyi neredeyse zorunlu kılmaktadır.

Günümüzde dinleme ile ilgili uyarıcıların sayısının ne denli arttığı düşünülünce, öğrencilerin Türkçe dersinde en fazla kullandıkları materyal olan ders kitabının içerdiği dinleme metinlerinin incelenmesi ve bu metinlerin öğrencilere eleştirel düşünebilme becerisi kazandırmadaki yeterliğinin belirlenebilmesi hem alanyazın hem de Türkçe öğretimi açısından büyük bir anlam ifade etmektedir. Bu çalışmayla birlikte hem Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin eleştirel dinleme ölçütleri bakımından yeterliği ortaya konmaya çalışılmış olacak hem de kendinden sonra yapılabilecek çalışmalar için örnek teşkil edebilecektir.

1.4. Varsayımlar (Sayıltılar)

1. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ya da başka yayınevlerine hazırlatılmış, 8. sınıf hariç olmak üzere her bir sınıf seviyesinde kullanmak için farklı ders kitabı alternatifleri vardır. Öğrencilere; 5. sınıflar için 2, 6. sınıflar için 4, 7. sınıflar içinse 3 farklı Türkçe kitabından bu kitaplardan seçilenlerden biri kullandırılmaktadır. Bu araştırmada 5. sınıflar için Şule ÇAPRAZ BARAN ve Elif DİREN'in hazırladığı Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. 6. sınıflar için Nihal ERTÜRK, Seray KELEŞ, Damla KÜLÜNK tarafından yazılmış olan 6. sınıf Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. 7. sınıflar için Tolga KIR, Emine

KIRMAN ve Seda YAĞIZ'ın hazırladığı Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. 8. sınıflar için ise Hilal ESELİOĞLU, Sıdıka SET ve Ayşe YÜCEL'in hazırladığı Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. Bu kitaplardaki dinleme metinlerinin diğer kitaplardaki metinleri de kapsadığı varsayılmıştır. Kitaplardaki dinleme metinlerinin çalışmada kullanılan ölçütlerle ölçülebilir olduğu varsayılmıştır.

2. Çalışmada kullanılan eleştirel dinleme ölçütlerinin ilgili kitaptaki dinleme metinlerini ölçmede yeterli ve tutarlı olduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırmada incelenen dinleme metinleri, araştırma için kullanılan kitaplardaki 32 dinleme metniyle sınırlıdır.
2. Araştırmada kullanılan eleştirel dinleme ölçütleri 11 adet ile sınırlı tutulmuştur.
3. İncelenen dinleme metinleri, eleştirel dinleme ölçütleriyle incelenebilir olmaları bakımından sınırlandırıldıktan sonra çalışmaya dâhil edilmiştir.
4. Araştırmada incelenen dinleme metinleri, ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarıyla sınırlıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Dil ve Dil Becerileri

Bireyin sahip olduğu dil yetisini etkin bir şekilde kullanıp geliştirebilmesi dört temel dil becerisi olan; dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin farkındalığının ne ölçüde geliştiğine bağlıdır. Biyolojik olarak doğuştan sahip olduğu özellikleri gerekli uyarıcılarla gerekli dönemlerde buluşturamayan bireylerin temel anlama (dinleme-okuma) ve anlatma (konuşma-yazma) becerilerinin ileri seviyelere gelebileceğini düşünmek özellikle yaşadığımız bilgi çağında güçtür. Günümüzde yetişkin ve yetişkin adayı bireylerden beklenen bu temel becerileri sadece yeterli derecede kullanabilmeleri değil; karşı karşıya kaldıkları sözel, görsel ve işitsel uyarıcıları algılama, analiz etme, sentezleme, değerlendirme ve bunlardan yeni bilgiler üretebilmeleri yani üst düzey düşünebilmeleridir.

Chomsky (2001) en kaba betimleme ile bir dilin ses ile anlamı belli bir biçimde birleştirdiğini belirterek, bir dile hâkim olmanın ilke olarak, söyleneni anlayabilecek, bir belirtkeyi amaçlanmış bir anlam yorumlamasıyla üretebilecek durumda olmayı gerektirdiğini vurgulamaktadır. Aksan (1998) dilin insan ve toplumdan ayrı düşünemeyeceğimiz bilim, sanat, teknik gibi alanlarla ilgisi bulunan ve aynı zamanda bunların oluşmasında temeli teşkil eden bir kurum olduğunu belirtmektedir. Bu iki dilbilimcinin dil ile ilgili görüşlerinden de anlayabileceğimiz gibi dil sadece konuşmak ya da sadece dinlemek demek değil; sahip olunan dilsel yetileri etkin bir anlama ve anlamlandırma unsuru olarak bireye ve dolayısıyla topluma çeşitli alanlarda önemli bir katkı sağlayıcı durumunda değerlendirmek yerinde olacaktır. Sever (2011), dilin birey ve toplum yaşamındaki önemini şöyle özetlemektedir:

- Dil, anlamayı ve anlatmayı sağlayan bir araçtır.
- Dil, düşünme aracıdır, düşüncenin yaratıcısıdır.
- Dil, ulusu meydana getiren en önemli öğedir.
- Dil, ulusun ve insanlığın bütün kültür birikimini aktaran en etkili araçtır.

Dilin bireysel ve toplumsal yaşamdaki bu önemi bizi anlama ve anlatma becerilerinin ne kadar önemli olduğu konusuna yönlendirmektedir. Birey; dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmediği, ihmal ettiği takdirde kendinden

başlayarak çevresini, yaşadığı toplumu ve dünyayı anlamada çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalabilecektir.

2.2. Dinleme Becerisi

İnsanın içinde bulunduğu toplumla uyum içerisinde yaşarken en sık kullandığı becerilerden biri de dinlemedir. Alanyazında dinleme becerisine dair şu tanımlar bulunmaktadır: Dinleme, sesli mesajların sözlü ve sözsüz yönlerinin akılda tutulup organize edildiği ve bunlardan amaçlı bir seçim yapma işlemidir (Imhof, 2009). Wolvin ve Coakley (1996), dinlemeyi görsel ve işitsel uyarıcıları algılama, bunlara dikkat etme ve anlamlandırma süreci olarak tanımlar. Wolff ve Marsnik'e (1992) göre ise dinleme; sözlü ve sözsüz mesajları duyma, dikkat, tespit, yorumlama, yeniden oluşturma ve cevap vermeyi içerir ve iletişim sürecinin alıcı işlemidir. "Dinleme kişinin tercihine bağlı olarak, seçerek ve isteyerek algıladığı sesler bütünüdür" (Özbay, 2010). Yani dinleme; dikkat gerektiren, istemli, bilişsel ve eylem bitiminde bir sonuca varılabilen düşünsel bir süreçtir denebilir. Epçaçan (2013), dinlemeye dair tanımların ortak unsurlarını şu şekilde belirtmiştir:

- İletileri doğru bir şekilde anlama ve yorumlama çabası,
- Dilin dört temel işlevinden biri olma,
- Kişiler arası iletişim unsuru olma,
- Belirli bir amaç doğrultusunda yapılma,
- İnsanın seçme özgürlüğünün bir yansıması olma,
- İşitmeyi de içine alan bir etkinlik,
- Öğrenilebilen ve öğrenilmesi gereken bir dil becerisi olma,
- İnsan beyninin çeşitli bilişsel süreçlerini gerektirme,
- Çok farklı boyutları olan bir olgu olma,
- Karmaşık ve aktif bir süreci içerme.

Çevremizdeki belli desibel aralığındaki sesleri eğer bir işitme problemimiz yoksa duyabilmemiz mümkündür fakat bu sesleri anlamlandırmaya çalışmakla dinleme sürecini de başlatmış oluruz. Bu anlama çabası yerini daha sona algılamaya, değerlendirmeye hatta dönüt vermeye bırakacaktır. Böylece dinleme becerisinin fiziksel süreci devam etmekle birlikte zihinsel süreci de genişlemiş hatta karmaşıklaşmaya başlamış olacaktır.

Dinleme becerisi, daha anne karnındayken edindiğimiz ve günlük hayat içerisinde en fazla kullandığımız becerilerden biridir. "İletişim sürecinde %40 dinleme, %35 konuşma, %16 okuma, %9 yazma becerileri kullanılmaktadır" (Burley ve Allen, 1995). Birey günlük aktivitelerini gerçekleştirirken bu eylemlerin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için etkin bir dinleyici konumunda bulunmak zorundadır. Dijital dünyanın bu kadar hızlı ilerlediği günümüzde ise söz konusu becerinin önemi biraz daha artmaktadır. Çünkü birey sadece dinleyebileceği, dinlemek istediği materyallerle değil, kendisine herhangi bir katkı sağlayamayacak materyallerle de bolca karşılaşabilmektedir. Bu durum da kişinin bu materyaller arasında bir tür seçme ve eleme yapmasını gerekli kılmaktadır. Bunun için de; bireyin neye ihtiyaç duyduğunun farkında olması, dinlediği materyaller üzerinde düşünebilmesi, sorgulama yapabilmesi gerekmektedir. Çünkü "Dinleme mesajlardan anlam çıkarma hedefine hizmet eden bir dil becerisidir" (Richards, 2008).

2.3. Dinleme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Bu Süreçte Kullanılabilecek Teknikler

Dinleme sürecinde birey aktif bir rol aldığından bu süreci etkileyen birçok faktörden de bahsedilebilir. Bu süreçte dinleyici dışında; kaynak, mesaj, kod, ortam gibi unsurlar önemli bir rol oynamaktadır. Dinleme/ izleme sürecini etkileyen unsurları dinleyiciye, öğretmene/ konuşmacıya ve konuşmanın/ dersin içeriğine bağlı olmak üzere Özbay (2015) şu şekilde sıralamıştır:

- Dinleyiciye Bağlı Faktörler
- Zekâ Durumu
- İşitme Durumu
- Dinlemenin Önemini Bilme
- Konuya İlgi Duyma
- Dikkat Etme
- Dinleme Amacı
- Dilin İşleyişini Bilme
- Öğretmene / Konuşmacıya Bağlı Faktörler
- Konuşmanın / Dersin İçeriği
- Dinleme Ortamı

- Dinleme-Anlama Hızı
- Dinleme Süresi

Ungan (2013), dinlemeyi etkili kılan unsurlar başlığı altında dinleme sürecinde etkili olan hususları şu şekilde belirtmiştir:

- Motivasyon
- Bireysel Farklılıklar
- Dinleme Amaçları
- Ön bilgi Düzeyleri
- Katılım

Kıymaz (2018), dinlemeyi etkileyen birçok unsur olduğunu belirtmekle beraber dinlemeyi etkileyen hususları beş başlık altında incelemiştir:

- Ortam
- Kesintiler
- Statü, Cinsiyet ve Kültürel Farklılıklar
- Psikolojik Unsurlar
- Konu

Bütün bu bilgiler bize dinlemenin; çok boyutlu bir beceri olduğunu, dinleme süreci iyi yönetilmediğinde bunun bireyin hayatına negatif anlamda yansıyabileceğini, süreç iyi yönlendirildiği takdirde ise bireyin hem toplumsal hem akademik yaşantısında olumlu sonuçlar alabileceğini göstermektedir.

Dinleme sürecini etkileyen unsurların yanında bu süreç içerisinde yapılması gerekenler de önemli bir yer tutmaktadır. Güneş (2013), dinleme süreçlerinde kullanılabilecek tekniklere şu şekilde yer vermektedir:

Dinleme Öncesi Aşama

Dinlemeyi planlama teknikleri

- Ön bilgileri harekete geçirme,
- Dinleme ortamını inceleme,
- Dinleme amacını belirleme,
- Konu başlığı, resimler vb.nden hareketle konuşma içeriğini tahmin etme,
- Dinleme yöntemini ve biçimini belirleme,
- Bilgiyi zihinde tutma biçimlerini belirleme,
- Not alma biçimlerini belirleme,

Dinleme Aşaması

Anlama teknikleri

- Konuşma ve bilgiler arasında bağ kurma,
- Soruları belirleme,
- Açıklayıcı noktaları not alma,
- Sözel olmayan ipuçlarını gözleme (jestler, ifadeler, duruş vb.),
- Anlaşılmayan yerleri belirleme ve sorular sorma,
- Kendi kelimeleriyle konuşmanın bir özetini yapma,
- Yeni bir kelimenin anlamını belirlemek için konuşma bütününden yararlanma,

Bilgiyi yapılandırma teknikleri

- Konuşmanın konusunu belirleme,
- Konuşmacının hareket noktalarını belirleme,
- Ana düşünceyi belirleme,
- Yardımcı düşünceleri belirleme,
- Konuşmacının amacını yorumlama,
- Aktarılan bilgileri düzenleme,
- Bilgileri yeniden kullanmak ve hatırlamak için zihinde düzenleme,
- Konuşma biçimini belirleme,
- Anahtar kelimeleri ve kavramları belirleme,
- Karşılaştırmaları ve örnekleri inceleme,
- Bir soruna önerilen çözüm yollarını ya da bir olayın nedenlerini inceleme,
- Önerileri inceleme,
- Hayal ve gerçekleri belirleme,
- Olaylarla düşünceleri ayırma,
- Birincil ve ikincil bilgileri ayırma,
- Konuşmanın mantıksal düzenini tanıma,
- Konuşmada olayların oluş düzenini tanıma,

Bilgiyi düzenleme teknikleri

- Grafikler, tablolar, kavram şemaları vb. biçimlerde bilgiyi düzenleme,
- Konuşmayı özetleme,
- Konuyu şemalarla ifade etme,

Dinleme Sonrası Aşama

Konuşmayı değerlendirme teknikleri

- Konuşmada verilen bilgileri değerlendirme,
- Sunu biçimi ve içeriğini değerlendirme,
- Nedenleri, kaynağını ve bakış açılarını değerlendirme,
- Sözel ve sözel olmayan ipuçlarını değerlendirme,
- Anlamı değerlendirme,
- Dinleme amacına ulaşma durumunu değerlendirme.

2.4. İhmal Edilen Bir Beceri Olarak Dinleme

Dinleme becerisi; çocuklarda empatik becerilerin gelişmesi, başka insanlardan bilgi alma, işbirliği geliştirebilme gibi yaşantılara altyapı hazırlamaktadır. Dinleme becerisi; çatışma çözme, iş birliği ve uzlaşma sağlama, bir konu üzerinde tartışma, bir olay hakkında konuşmayı sürdürme, başka insanlarla görüşme ve benzeri birçok duygusal ve bilişsel yaşantı için ön koşul niteliğindedir. Bu kadar önemli olmasına rağmen ne yazık ki dinleme becerileri çoğu zaman çocuklarda rastlantısal yollarla öğrenilmektedir (Çetinkaya, 2011). Bu sebepledir ki özellikle ortaokul döneminden başlayarak gelişme çağındaki bireylere verilecek dinleme eğitimi bu bireylerin hem sosyal hem de akademik hayatlarında çok önemli bir yer tutmaktadır. Dinleme eğitiminin alanyazında dahi üzerinde diğer becerilere göre daha az çalışma yapılmış bir beceri alanı olması bu becerinin ne kadar ihmal edildiğini bize gösterir niteliktedir. "Dinleme eğitimi alanında yapılan tezlerin ve bu alan yönelen araştırmacıların sayısı giderek artmaktadır. Bununla birlikte diğer dil becerileri, özellikle de anlama becerilerinden okuma üzerine yapılan araştırmaların sayısı göz önünde bulundurulduğunda dinlemeyle ilgili çalışmaların yeterli olmadığı söylenebilir. Bu nedenle temel dil becerileri arasında önemli bir yeri olan bu becerinin daha fazla araştırmacı tarafından ele alınması gerekmektedir. Aksi takdirde bu alan "ihmal edilmiş" olma özelliğini sürdürecektir" (Doğan ve Özçakmak, 2014). İletişim sürecinin vazgeçilmez bir ayağını oluşturan dinleme, konuşmacı ve dinleyiciler arasındaki iletişimin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi için önem verilmesi gereken bir dil becerisidir. Öneminin aksine bu beceri, özellikle okuma ve yazma becerilerine kıyasla ihmal edilmiştir (Brown, 1954).

2.5. Eleştirel Düşünme ve Eleştirel Dinleme

Düşünme, insanın en temel özelliklerinden biri olarak; karar verme, ayırt etme, sınama, sorgulama gibi işlevlerin gerçekleşmesini sağlayan yetidir. İnsanın kendine, çevresine, yaşadığı evrene anlam verebilme çabası içerisinde düşünmenin payı yadsınamaz. Alanyazında geniş yer bulan düşünme kavramıyla ilgili bazı tanımlamalar ise şöyledir: Düşünme, bireyin kasıtlı gerçekleştirdiği (Kazancı, 1989), basit olmayan karmaşık bir bilişsel süreçtir (Gibson, 1998). İletilen bilginin alınıp işlenmesi olan düşünmede (Gençdoğan, 2001), akıl yürütme sebep-sonuç içerisinde gerçekleşir (Derelioğlu, 2004). Düşünme sürecinde birey bir öz düzenleme yapar. Düşünme insanın olgu ve olayları anlamlandırarak öznel bir şekilde tanımlayıp sınıflandırmasını sağlamaktadır (Şenşekerci ve Bilgin, 2008).

Eleştiri, etimolojik olarak Yunanca "critic" ya da "kritike" sözcüklerinden gelen ve Latinceye "criticus" olarak aktarıldıktan sonra giderek farklı dillerde "yargılama sanatı" anlamında kullanılmaya başlanan bir kavramdır (Şenşekerci ve Bilgin, 2008).

Eleştiri kavramı TDK (2022)'de şu tanımlamalarla yer bulmuştur:

1. Bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkit.
2. Bir edebiyat veya sanat eserini her yönüyle değerlendirerek anlaşılmasını sağlamak amacıyla yazılan yazı türü, tenkit, kritik.
3. Özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sınama, yargılama.

Eleştirel düşünme bireyin karşılaştığı durumları, problemleri, sorunları analiz edip bir sorgulama sürecinden geçirerek belli bir kanıya, sonuca ulaşması sürecidir. Bu süreçte birey temel düşünme süreçleri olan hatırlama, anlama, kavrama gibi eşikleri geçip üst bilişsel süreçler olan analiz, sentez, değerlendirme gibi basamakları zihninde aktive eder. Alanyazında eleştirel düşünme ile ilgili yapılan bazı tanımlamalar ise şöyledir: Eleştirel düşünme aklın ışığında derin bir düşünme ile birlikte problem çözmeyi, işbirliği yapmayı gerektiren bir süreçtir (Lau, 2013). Norris (1985), eleştirel düşünmeyi bireyin kendi düşünme becerilerini değerlendirmekle kalmayıp davranış değişikliğine gitmesi olarak tanımlamıştır. Eleştirel düşünme iyi kurulmuş bir yargıyı amaç edinen, açık, herhangi bir şeyin gerçekteki değerini belirlemek adına belli ve uygun değerlendirme ölçütlerini kullanabilmedir. Eleştirel düşünme, sistematik bir değerlendirme sonucu düşüncenin geliştirilmesidir (Paul ve Elder, 2013). Eleştirel

düşünme insanların çeşitli konularda nasıl düşüneceğine katkı sunan, seçenekleri değerlendirip karar vermesini sağlayan, bilimsel düşünmeyi destekleyen bir düşünme biçimidir (Bensley, 1998).

2019 Türkçe öğretim programının özel amaçları içerisinde de öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesinin amaçlandığı aşağıda verilen maddelerden anlaşılabilecektir:

1. Öğrencilerin bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
2. Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,
3. Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması amaçlanmıştır.

McLaren'e (2011) göre okulları istila etmiş olan sorumluluk planları, idare pedagojileri ve makul gösterilen öğretim programlarının karmaşası içinde, öğretmen ve öğrencilerin gündelik hayattaki anlamı nasıl üretip yeniden yapılandıracakları konusunda kaygı verici bir sessizlik vardır. Eleştirel bir bakış açısı ile öğrendiklerini ve öğrenme sürecini ele alamayan öğrencilerin öğretimin merkezinde olduklarını söyleyebilmek bir hayli güçtür. Bunun için Türkçe derslerinde dil becerilerinin eleştirel boyutuyla ele alınması öğretmen ve öğrencilere anlam yaratmak için kullandıkları yolların ve onların ifadelerini şekillendiren deneyimlerin kapılarını aralayacaktır.

1930'lu yıllarda ABD'de tanınmaya başlanan eleştirel dinleme, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ABD Başkanı Franklin Roosevelt'in "Propaganda Analizi Enstitüsü" kurdurmasıyla önem kazanmaya başlar. Enstitünün hedefleri arasında İkinci Dünya Savaşı'nın propagandalarına karşı halkı eleştirel dinleme konusunda eğitmek yer almıştır (Bohlken, 2000). Eleştirel dinleme, bir konuşmacının veya yazarın ifadelerini anlamak ve bu ifadeleri eleştirel bir şekilde değerlendirmek için kullanılan bir beceridir. Bu tür bir dinleme, verilen bilgileri kabul etme veya reddetme yerine, daha derinlemesine bir anlayış geliştirmeyi amaçlar. Eleştirel dinleme konusunda yapılan ilk araştırmalardan biri olan Beery'nin (1946) çalışması eleştirel dinleme becerilerini değerlendirmek için farklı adımları ortaya koymuştur:

- ***Konuşmacının Anlatımının Taraflı Olup Olmadığını Belirleme:*** Eleştirel dinleyici, konuşmacının veya yazarın bir konuyu tarafsız bir şekilde sunup sunmadığını değerlendirir. Taraflılık, bilgiyi yanıltıcı bir şekilde sunma veya bir argümanı saptırma biçiminde olabilir.

- ***Verilen Bilgilerin Kaynağını Sorgulama*:** Dinleyici veya okuyucu, sunulan bilgilerin kaynağını değerlendirir. Bilgilerin güvenilirliği, kaynağın uzmanlığı ve güvenilirliği gibi faktörler göz önünde bulundurulur.
- ***Konuşmacının Tezini Destekleyen Kanıtları İnceleme:*** Eleştirel dinleyici, konuşmacının veya yazarın tezini desteklemek için sunduğu kanıtları analiz eder. Bu kanıtların geçerliliği, tutarlılığı ve mantıklılığı incelenir.
- ***Konuyu Farklı Bakış Açıları ile Değerlendirme:*** Dinleyici veya okuyucu, konuyu sadece sunulan bakış açısından değil, farklı perspektiflerden de değerlendirmeye çalışır. Bu, daha geniş bir anlayış geliştirmeye yardımcı olabilir.
- ***Duygu Belirten İfadeleri Fark Etme:*** Eleştirel dinleyici, konuşmacının veya yazarın duygu yüklü ifadelerini ve retorik stratejilerini tanıma yeteneğine sahip olmalıdır. Bu, duygusal manipülasyonu veya yanıltıcı retorik kullanımını fark etmeye yardımcı olur.

Eleştirel dinleme, bilgiyi daha iyi anlama, yanıltıcı bilgilere karşı koruma ve daha iyi kararlar verme yeteneğini geliştirmek için önemli bir beceridir. Bu beceriler, iletişimde daha bilinçli ve eleştirel bir yaklaşımı teşvik eder.

Eleştirel dinleme, bireyin dinlediklerinden yola çıkarak; üst bilişsel düşünme süreçlerini kullanıp dinledikleri hakkında yorum yapabilmesi, çeşitli yargılara varması, dinlediklerini objektif bir bakış açısıyla değerlendirip birtakım sonuçlara ulaşmasıdır. Alanyazında eleştirel dinleme ile ilgili yapılan bazı tanımlamalar ise şöyledir: Eleştirel dinleme, dinlenen içeriklerin doğruluğunu belirleme faaliyetidir (Yalçın, 2012). "Eleştirel dinleme, sadece anlamak için değil, puan vermek, değerlendirmek veya yargılamak için dinlemektir" (Doğan, 2013), eleştirel dinleme ile akla uymayan tartışmalar belirlenir, sözlerin altında yatan anlamlar ortaya çıkarılır. Trace'e (2013) göre eleştirel dinleme gelişigüzel dinleme değil, üst bilişsel beceriler çerçevesinde dinleme yetisinin biçimlendirilmesidir. Tek başına bir yeterlilik değil performansa dayalı bir yapıdır. Celepoğlu'nun (2012) çalışmasında eleştirel dinlemenin odak noktaları ve dinleyiciye düşen sorumluluklar vurgulanmıştır. Buna göre eleştirel dinleyici, öncelikle konuşmacının yaklaşımına ve sunum tarzına dikkat etmelidir. Konuşmacının tutumunu ve niyetini anlamak, iletişimi daha iyi değerlendirmeye yardımcı olabilir. Bilgilerin gerçek, yanıltıcı veya çarpıtılmış olup olmadığını değerlendirebilmek adına konuşma sırasında aktarılan bilgilerin doğruluğunu

sorgulamalıdır. Konuşmacının sunumu boyunca verilen bilgilerin tutarlılığına dikkat etmek de kritiktir. Tutarsızlık, konuşmacının argümanının gücünü zayıflatabilir. Konuşmacının sunum tarzı ve aktarım şekli, iletişimin etkinliğini büyük ölçüde etkiler. Bu yüzden eleştirel dinleyici, konuşmacının bu konudaki becerilerini gözlemlemelidir. Son olarak eleştirel dinleyici, konuşmanın etkili bir şekilde iletilmesine yardımcı olan unsurları da değerlendirmelidir. Bu, konuşmacının argümanını destekleyen kanıtların kullanımı, mantıklı bir yapı oluşturma ve etkili retorik stratejileri içerebilir. Celepoğlu'nun (2012) bu görüşleri, eleştirel dinlemenin daha derinlemesine bir iletişim ve anlama süreci olduğunu vurgular. Dinleyicinin sadece duyduğunu değil, aynı zamanda nasıl duyduğunu, nasıl sunulduğunu ve iletilen bilgilerin doğruluğunu değerlendirmesi gerektiğini gösterir. Bu, daha bilinçli ve eleştirel bir dinleme yaklaşımını teşvik eder.

2.6. İlgili Araştırmalar

Eleştirel dinlemenin kapsamına ilişkin geçmişten günümüze dek birçok çalışma yapılmıştır.

- Early (1954); eleştirel dinlemenin kapsamındaki becerileri gerçek ve görüş farkını belirleme, anlatımdaki duygu ifadelerini belirleme, anlatımdaki yanlı ifadeleri ve önyargıları belirleme, konuşmacının tezini değerlendirme, propaganda ifadelerini belirleme, konuşmadan hareketle çıkarımlar yapma ve konuşmayı değerlendirme, konuşmada yanlış anlaşılan kısımları belirleme, konuşmadaki pazarlama tekniklerini belirleme olarak tespit etmiştir.
- Davis-Rice (1982); konuşmacının amacını belirleme, anlatımdaki öznel ifadelere dikkat etme, anlatımdaki gerçek ve düşünce farkını ayırt etme, konuya ilişkin sunulan kanıtları inceleme, konuya ilişkin sunulan kaynakları inceleme, konuya ilişkin bilgi edindikten sonra değerlendirme yapma, konuşmadan hareketle sonuç çıkarma, sunulan bilgileri alanyazın açısından değerlendirme becerilerinin eleştirel dinleme kapsamında yer alması gerektiğinden bahseder.
- Erkek ve Batur (2019), çalışmalarında ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerine ne derece yer verildiğini incelemişlerdir. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılarak inceleme yapılmıştır. Bulgulardan hareketle, eleştirel dinleme etkinliklerinin yetersiz

olduğunu ve günümüzde bilgiye ulaşmanın görece kolaylığı da göz önüne alarak bu becerileri destekleyen etkinliklerin artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

- Azizoğlu'nun (2022), ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme özyeterliklerini incelemeyi amaçlayan çalışması Sakarya ili merkezinde bulunan 5 farklı ortaokuldan 554 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin eleştirel dinleme özyeterlik düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, Türkçe dersi başarı notu, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, okunan kitap sayısı ve günlük dinleme/ izleme süresi gibi değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırma sonuçları, öğrencilerin eleştirel dinleme özyeterliklerinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, kız öğrencilerin eleştirel dinleme özyeterliklerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sınıf düzeyi açısından incelendiğinde, 7. sınıf öğrencilerinin eleştirel dinleme özyeterliklerinin 5-7. sınıf ve 6-7. sınıf öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anne ve baba eğitim durumu ile öğrencilerin günlük dinleme/izleme süresinin eleştirel dinleme özyeterliklerini etkilemediği sonucuna varılmıştır. Ancak okunan kitap sayısının artmasıyla eleştirel dinleme özyeterliğinin de arttığı bulunmuştur.
- Kemiksiz'e (2015) göre eleştirel düşünme ile yakından ilişkilendirilmiş ve bu nedenle önemli bir beceri olarak kabul edilmiş olan eleştirel dinleme kişilere soru sorma yeteneği, dikkatli ve hızlı dinleme yeteneği, konuşmacıyı değerlendirme yeteneği gibi olumlu özellikler kazandırabilir. Bu beceriyi geliştirmek için farklı yöntemler ve sınıf içi etkinlikler kullanılabilir. Ancak Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yer verilen yedi dinleme yöntemi/ tekniği arasında eleştirel dinleme yöntemi, öğretmen kılavuz kitaplarında yeterince kullanılmamaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilecek eleştirel dinleme türüne daha fazla vurgu yapılması önemlidir. Bu, Türkçe derslerindeki dinleme metinlerinin seçiminde ve işlenişinde dikkate alınmalıdır. Bu şekilde, öğrencilerin eleştirel düşünme ve eleştirel dinleme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olunabilir.
- Arono (2015) çalışmasında öğrencilerin eleştirel dinleme yeteneklerinin uygun dinleme etkinlikleri kullanarak geliştirilebileceği düşüncesinden yola çıkarak eleştirel dinleme yetenekleri ve dinleme etkinlikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin dinleme etkinlikleri

performansı ile eleştirel dinleme yetenekleri arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğunu görülmüştür. Buna göre yüksek düzeyde dinleme etkinliği performansına sahip öğrencilerin genellikle yüksek eleştirel dinleme yeteneklerine sahip olduğu ve tam tersinin de geçerli olduğu saptanmıştır. Bu bulgulardan hareketle dinleme etkinlikleri; etkili aktiviteler oluşturarak öğrencilerin öğrenme süreçlerini aktif, etkili ve yaratıcı bir şekilde bağımsız olarak ölçmelerine ve her dinleme öğrenme modelinin her aşamasını geliştirmelerine yardımcı olabilir, yeterli dinleme öğrenme araçlarını kullanmak öğrencilerin eleştirel dinleme becerilerini artırabilir ve eleştirel dinleme etkinliği performanslarını, öğrencilerin eleştirel dinleme yeteneklerini artırabilir.

- Dilekçi ve Karatay (2022), Türkçe ders kitaplarının eleştirel düşünme eğitim yaklaşımını ve etkinliklerini inceleyen çalışmalarında, 5-8. sınıf düzeylerinden bir Türkçe ders kitabını seçkisiz bir şekilde belirleyerek ve betimsel analize tabi tutmuşlardır. Kitaplardaki etkinliklerin içeriği değerlendirildikten sonra eleştirel düşünme becerilerine göre kategorilere ayrılmış, bu beceriler arasında anlama, ayırt etme, karşılaştırma, ilişki kurma, sorgulama, yorumlama, çözümleme ve değerlendirmeye yer verilmiştir. Ayrıca, Türkçe ders kitaplarında eleştirel düşünme etkinliklerinin hangi dil becerileriyle ilişkilendirilebileceği de değerlendirilmiştir. Mevcut etkinlikler özellikle yorumlama, değerlendirme ve anlama becerilerine odaklanmıştır. Ancak karşılaştırma, ayırt etme, sorgulama ve ilişki kurma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerin sınırlı ve yetersiz olduğu görülmüştür. Özellikle 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki eleştirel düşünmeyle ilgili okuma ve dinleme etkinliklerinin eksik olduğu, 6. sınıf Türkçe ders kitabında ise eleştirel dinlemeye yönelik hiçbir etkinlik bulunmadığı tespit edilmiştir. 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki eleştirel konuşma ve eleştirel dinleme becerilerine yönelik etkinlikler de kısıtlı ve yetersiz görülmüştür. Bu etkinliklerin, dil becerilerinin tamamını kapsamadığı ve ders kitaplarında eleştirel düşünme öğretiminin genellikle dolaylı bir yaklaşıma dayandığı görülmüştür.
- Çarkıt (2018), ortaokul Türkçe dersinde eleştirel dinleme/ izleme becerilerini geliştirmek amacıyla bir eylem araştırması yürütmüştür. Kayseri ili Talas ilçesindeki bir ortaokula bağlı 25 öğrencilik bir 7. sınıf şubesinde yürütülen çalışmanın teorik temeli eleştirel kuram, eleştirel düşünme, dinleme, eleştirel dinleme ve dil öğretim yaklaşımlarına dayanmaktadır. Araştırma, 12 haftalık bir

çalışma takvimi içinde gerçekleştirilmiştir, bu süre zarfında hem nitel hem de nicel veriler toplanmıştır. Çalışma sürecinde eylem araştırması yöntemi izlenmiş ve bu süreçte öğrencilerin eleştirel dinleme/ izleme becerilerinde kişisel ve sosyal yeterlik algısında anlamlı bir artış olduğu ve aynı zamanda eleştirel dinleme/ izleme engelleriyle ilgili algılarında anlamlı bir azalma olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin uygulama derslerinde eleştirel dinleme/ izleme becerilerini geliştirmek için eleştirme, ikna, propaganda ve demokratik tutum gibi kavramlara odaklandıkları ve bu dersleri özgün ve faydalı buldukları belirtilmektedir. Bu çalışma, eleştirel dinleme/ izleme becerilerini geliştirmek için eylem araştırması yönteminin etkili olabileceğini göstermektedir. Bu tür çalışmalar, öğrencilerin kritik düşünme ve dinleme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir ve onların sosyal ve kişisel yeterlik algılarını olumlu yönde etkileyebilir.

Eleştirel dinleme ile ilgili çalışmalar; ortaokul Türkçe ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerinin yetersiz olduğunu, kitap okuma alışkanlığının eleştirel dinleme becerisini olumlu anlamda etkilediğini, Türkçe derslerinde dinleme becerisinin diğer temel becerilere oranla daha az yer bulduğunu göstermiştir. Ortaokul seviyesinden itibaren öğrencilerin dinledikleri metinlere eleştirel bakış açısıyla yaklaşması öğrencilerin zihinsel gelişiminden başlayarak dünyayı algılama biçimlerine değin etki edebilecek bir durumdur. Bu çalışma da Türkçe ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerinin öğrencilere eleştirel dinleme yetisi kazandırabilme potansiyelini kullanılan ölçütler çerçevesinde değerlendirmeyi ve bu yetiyi geliştirmeye nasıl katkı sağlayabileceğini araştırmayı amaçlamaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği çalışmada verilerin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, doküman olarak nitelendirilen belgelerin sistematik olarak analiz edilmesi (Wach ve Ward, 2013) ve ilgili konu hakkında anlamsal çıkarımlar yapılması (Corbin ve Strauss, 2008) için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir.

Bu çalışmada, ortaokullarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kullandırılan Türkçe ders kitaplarından her bir sınıf bazında bir kitap incelenmiştir. 5. sınıflar için Anıttepe Yayıncılık tarafından yayınlanıp Şule ÇAPRAZ BARAN ve Elif DİREN'in hazırladığı Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. 6. sınıflar için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanıp Nihal ERTÜRK, Seray KELEŞ, Damla KÜLÜNK tarafından yazılmış olan 6. sınıf Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. 7. sınıflar için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanıp Tolga KIR, Emine KIRMAN ve Seda YAĞIZ'ın hazırladığı Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. 8. sınıflar için ise Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanıp Hilal ESELİOĞLU, Sıdıka SET ve Ayşe YÜCEL'in hazırladığı Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. Her bir ders kitabındaki 8 dinleme metni, seçilen eleştirel dinleme ölçütleri bağlamında incelenip, eleştirel dinleme becerisi ölçütlerine sahip olup olmadığı çerçevesince incelenmiştir.

3.2. Veri Toplama Aracı

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinleri, içinde bulundukları temalar da belirtilerek, belirlenen eleştirel dinleme ölçütlerinden hangilerini karşıladıklarına göre tablolaştırılmıştır. Tabloda karşılanan ölçütler ✓, karşılanmayan ölçütler **-** konularak ifade edilmiştir. Böylece her bir dinleme metninin, eleştirel dinleme

ölçütlerini ne kadar içerdiği belirlenmiş olacaktır. Belirlenen 11 ölçüt Çarkıt'ın (2018) "Ortaokul Türkçe Derslerinde Eleştirel Dinleme/ İzleme Uygulamaları Üzerine Bir Eylem Araştırması" adlı çalışmasından elde edilmiştir. Bir Türkçe eğitimcisi bir de eğitim bilimleri alanındaki uzmanın görüşüyle ölçütlere son hali verilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada incelenen dökümanlar betimsel analiz yöntemine göre analiz edilmiştir. Betimsel analiz, verilerin daha önceden belirlenen kategorilere göre özetlenmesi ve yorumlanmasına dayalı bir nitel analiz yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

3.3.1. Çalışmada Kullanılan Eleştirel Dinleme Ölçütleri

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinleri eleştirel dinleme bağlamında incelenirken; üst düzey bilişsel basamaklara yönelik maddeler, temel bilişsel basamaklardan üst düzey bilişsel basamaklara geçiş sağlayabilecek niteliklere sahip maddeler ve temel bilişsel basamaklara yönelik maddeler olmak üzere eleştirel dinleme becerisini ölçebilecek ölçütler Çarkıt'tan (2018) referans alınarak oluşturulmuştur. Buna göre aşağıda belirtilen ölçütler kullanılmıştır:

1. Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.
2. Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır.
3. Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.
4. Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.
5. Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.
6. Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.
7. Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.

8. Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.
9. Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.
10. Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.
11. Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. 5. SINIF DİNLEME METİNLERİ

1. Dinleme Metni: İlk Ders

Tema 1: Birey ve Toplum

Yazarı: Reşat Nuri GÜNTEKİN

Metin Türü: Roman

Metin Süresi: 4.06 dakika

Tablo 1.

İlk Ders Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	-
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları(olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını(olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 1'den hareketle "İlk Ders" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerini sağlayabilme açısında yeterli olmadığı görülmüştür. Bunda başlıca etkenin ise metnin 5. sınıf seviyesinin üstünde bir soyut anlatıma sahip olmasıdır. Her ne kadar metnin konusu öğrenciler tarafından anlaşılabilecek düzeydeyse de metnin dili hakkında bunu söyleyebilmenin zor olduğu fark edilmiştir. Kullanılan benzetmeler ve bunların uzunlukları ayrıca metnin günümüz şartlarına pek de uygun olmayışı, bu seviyedeki öğrencilerin metni çözümleyip eleştirel bir bakış geliştirebilmelerini zorlaştıracak özelliktedir.

2. Dinleme Metni: Bir Temmuz Gecesi

Tema 2: Millî Mücadele ve Atatürk

Yazarı: Batuhan İSKENDER

Metin Türü: Anı

Metin Süresi: 3.23 dakika

Tablo 2.

Bir Temmuz Gecesi Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	-
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	-
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları(olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını(olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 2'den yola çıkarak "Bir Temmuz Gecesi" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine sahip olmadığı söylenebilir. Metnin, gerek 5. sınıf öğrencilerinin bilişsel seviyesine hitap etmemesi gerekse çağı yakalayamayan ifadelere sahip olması bu durumun sebepleri olarak gösterilebilir. Metnin konusunun temaya uygunluğunun ve edebî anlamda yeterliliğinin de sorgulanabilir olması metnin öğrencilere eleştirel bir bakış kazandırmasını engelleyebilecek diğer durumlardan sayılabilir.

3. Dinleme Metni: Sakın Kesme

Tema 3: Doğa ve Evren

Yazarı: Mehmet Emin YURDAKUL

Metin Türü: Şiir

Metin Süresi: 1.12 dakika

Tablo 3.

Sakın Kesme Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları(olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını(olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 3'ten hareketle "Sakın Kesme" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğu görülmektedir. Metnin evrensel bir fikrinin olması ve bu fikrin şiirde öğrencilerin bilişsel seviyesine hem konu hem üslup olarak uygun işlenmesi metnin öne çıkan özelliklerindendir. Bunun yanında şiirin bir olay metni gibi aktarılması da öğrencilerin metni sorgulayabilmesini kolaylaştırıp metin üzerinde fikir yürütebilmesi bakımında önem taşımaktadır. Şiirdeki kafiyeler bir dinleme metninin akılda kalıcılığı açısından önemli olmakla birlikte öğrencilerin ilgisini çekmekte ve metnin günlük hayatı son derece net bir bakımdan yansıtma özelliği ile birleşerek üstünden çıkarımlar yapabilmeyi kolaylaştırmaktadır.

4. Dinleme Metni: Ali Kuşçu

Tema 4: Millî Kültürümüz

Yazarı ve Seslendireni: Samim IŞIK – Zafer AKKAŞ

Metin Türü: Biyografi (Animasyon görselleri eşliğinde)

Metin Süresi: 4.46 dakika

Tablo 4.

Ali Kuşçu Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları(olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 4 ile ilgili olarak eleştirel düşünme ölçütlerini karşılıyor diyebiliriz. Metnin bir bilim insanının hayatını dönemine uygun görseller eşliğinde ve öğrencilerin merakını uyandırıp onları üst bilişsel eylemlere yönlendirebilecek bir dille anlatması önemli özellikler olarak görünmektedir. Ayrıca metnin astronomi, tarihi kişiler, devletler vb. unsurlardan bahsetmesi öğrencilere birçok araştırma materyali sağlaması açısından da önemlidir. Bunun yanında öğrenciler bahsi geçen şahsiyetten yola çıkarak kendi hayatlarını değerlendirip metinden yaptıkları çıkarımları kendi akademik yaşantılarına uygulama şansı bulabilecekledir.

5. Dinleme Metni: Sokak

Tema 5: Vatandaşlık

Yazarı: Edmondo De Amicis

Metin Türü: Mektup

Metin Süresi: 2.15 dakika

Tablo 5.

Sokak Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları(olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 5'e bakarak "Sokak" adlı metnin eleştirel dinleme ölçütlerini karşıladığını söylemek mümkündür. Metnin konusunun öğrencilerin günlük hayatıyla birebir örtüşmesi öğrencilerin metne ilgi duymasını sağlayarak onların bu konuda kendi hayatlarından yola çıkarak çevrelerini gözlemleyip sorgulamalarını sağlayacaktır. Metnin evrensel temalara değinmesi ve edebi dilinin öğrencilerin hem seviyesine uygun olup hem de kelime dimağlarını geliştirebilecek düzeyde olması eleştirel düşünme açısından önemli bir noktadır.

6. Dinleme Metni: Tavşan ile Kaplumbağa

Tema 6: Sağlık ve Spor

Yazarı: Ahmet EFE

Metin Türü: Fabl

Metin Süresi: 2.06 dakika

Tablo 6.

Tavşan İle Kaplumbağa Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 6'dan hareketle "Tavşan ile Kaplumbağa" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğu görülmüştür. Metnin; türüne uygun olarak simgesel anlatımı, ana fikrin yanında çeşitli yardımcı fikirlerle desteklenmesi, öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygun biçimde örtülü anlamlar içermesi öne çıkan yönleri olarak görünmektedir. Bunun yanında konu edilen olayın günlük hayat ile ilgili olması ve öğrencileri sosyal hayatlarıyla ilgili çeşitli sorgulamalara yönlendirebilecek özellikte olması diğer önemli noktalar olarak gösterilebilir.

7. Dinleme Metni: Paylaşalım

Tema 7: Erdemler

Yazarı: Dursun BULUT

Metin Türü: Şiir

Metin Süresi: 46 saniye

Tablo 7.

Paylaşalım Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	-
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 7'ye bakarak "Paylaşalım" adlı şiirin eleştirel dinleme ölçütlerine büyük ölçüde uygun olduğu görülmüştür. Metnin fazla kısa olması öğrencilerin dikkatini toplamasına bir engel gibi görünüyor olsa da birkaç kez dinlendiğinde metin öğrencilere bulunduğu temaya uygun olarak kendilerini ve çevrelerini sorgulayıcı bakış açısı kazandırabilecek nitelikte görünmektedir. Bunların yanı sıra metin, öğrencilerin hem birer birey hem de toplumun bir parçası olduklarını sezdirmeye çalışması bakımından da öğrencilerin bu durumu gözlemlemesine yardımcı olabilecek fırsatlar sunmaktadır. Öğrenciler böylece üst düzey bilişsel süreçler yardımıyla eleştirel düşünebileceklerdir.

8. Dinleme Metni: Bilim ve Teknoloji

Tema 8: Aziz Sancar

Yazarı: Çağlar SUNAY

Metin Türü: Biyografi

Metin Süresi: 3.00 dakika

Tablo 8.

Aziz Sancar Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 8'den yola çıkarak "Aziz Sancar" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğu söylenebilir. Öğrencilere önemli bir bilim insanının hayatıyla ilgili satır başlarını ve bazı kişisel görüşlerini sunan metnin öğrencilerin temel bilişsel süreçlerden sonra analiz, sentez, değerlendirme gibi yetilerini harekete geçirebilecek özellikte olduğu saptanmıştır. Öğrenci metnin genel temasını seviyesine uygun biçimde kavrayabilecek ve sonrasında anlatıda geçen bazı bilimsel terimleri araştırıp bunlarla ilgili fikirler edinebilecektir. Bunların yanı sıra kitaptaki (yukarıda da analiz edilen) 4. dinleme metninde de benzer bir metin türü, benzer bir anlatım tarzı ve konu işleniş şeklinin varlığı bu tarz bir metnin varlığının gerekliliğini sorgulanabilir kılmaktadır.

4.2. 6. SINIF DİNLEME METİNLERİ

1. Dinleme Metni: Mutlu Prens

Tema 1: Duygular

Yazarı: Oscar WILDE

Metin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 6.21 dakika

Tablo 9.

Mutlu Prens Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 9'dan hareketle, "Mutlu Prens" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine sahip olduğu söylenebilir. Metnin öğrencilerin; hem hatırlama, anlama gibi bilişsel becerilerini hem de analiz, sentez, değerlendirme gibi üst bilişsel becerilerini harekete geçirebileceğini söylemek mümkündür. Öğrenciler metinden yola çıkarak kendi yaşamlarındaki durumları daha net bir biçimde değerlendirip, sorgulayıp metindeki durumlara benzer durumlara karşı daha duyarlı davranabilecektir.

2. Dinleme Metni: 120

Tema 2: Millî Mücadele ve Atatürk

Metin Türü: Sinema Filmi

Metin Süresi: 36.37 dakika

Tablo 10.

120 Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	-
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	-
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	-
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 10'dan hareketle, "120" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerini sağlama açısından yeterli olmadığı görülmüştür. Bunun en büyük sebepleriyse; metnin 6. sınıf öğrencilerinin bilişsel seviyesine uygun olmaması, metnin belirtilen kademenin bir dinleme metnine odaklanabileceği sürenin çok üstünde olmasıdır (36 dakika). Metin takip edildiği sürece her ne kadar ana fikir belirleme gibi ölçütleri sağlasa da diğer birçok eleştirel dinleme ölçütlerini sağlayamamaktadır.

3. Dinleme Metni: Çocuktum Ufacıktım, Top Oynadım Acıktım

Tema 3: Çocuk Dünyası

Metin Yazarı: Buket UZUNER

Metin Türü: Anı

Metin Süresi: 4.31 dakika

Tablo 11.

Çocuktum Ufacıktım, Top Oynadım Acıktım Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 11 incelendiğinde, metnin dört ölçüt haricinde diğer ölçütleri karşıladığı görülmektedir. Metin bu anlamda, temel eleştirel dinleme ölçütlerini sağlasa da eleştirel dinlemenin; sorgulama, örtülü anlamlar içerme, sorunlara farklı çözüm önerileri sunma gibi dinleyicinin üst düzey bilişsel becerilerini geliştirebilecek ölçütlerine sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır.

4. Dinleme Metni: Arılar Ve Keklikler

Tema 4: Erdemler

Metin Yazarı: Yaşar KEMAL

Metin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 4.42 dakika

Tablo 12.

Arılar ve Keklikler Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 12 incelendiğinde, belirtilen metnin eleştirel ölçütleri sağladığı söylenebilir. Metin hem doğa-insan ilişkisini temel alması hem doğaya karşı insanın nasıl bir yaklaşıma sahip olması gerektiğini işlemesi ve bunu ifade şekli bakımından dinleyicilere eleştirel bir bakış sunabilecek nitelikte görülmüştür.

5. Dinleme Metni: Topkapı Sarayı'nın Kardeşleri

Tema 5: Millî Kültürümüz

Metin Yazarı: Şule TANKUT JOBERT

Metin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 10.08 dakika

Tablo 13.

Topkapı Sarayı'nın Kardeşleri Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 13'e bakıldığında; metnin hatırlama, anlama, kavrama basamaklarındaki becerileri sağlama bakımından yeterli olduğu fakat üst bilişsel düzeydeki basamakları eleştirel dinleme ölçütleri açısından barındırmadığı görülmektedir. Metin, millî kültür ögelerini yaratıcı denilebilecek bir şekilde ele alsa da bu konuda eleştirel bir bakış açısı sunabilme bağlamında zayıf kalmıştır.

6. Dinleme Metni: Oğuz Kitaplarla Tanışıyor

Tema 6: Okuma Kültürü

Metin Yazarı: Yasemin MEYVA

Metin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 3.19 dakika

Tablo 14.

Oğuz Kitaplarla Tanışıyor Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 14 incelendiğinde, metnin hatırlama, anlama, kavrama basamaklarındaki becerileri sağlama bakımından yeterli olduğu fakat üst bilişsel düzeydeki basamakları eleştirel dinleme ölçütleri açısından barındırmadığı görülmektedir. Metin sahip olduğu ana fikri güçlü bir şekilde sunsa da konuya okuma kültürü açısından pek de yaratıcı çözümler getirmemektedir. Ayrıca metindeki başkahramanın kitaplarla tanışma serüveninin daha önceki kademelerde değil de 6. sınıfta işlenmiş olması, metnin amacının öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmak olduğu göz önüne alındığında zamanlama açısından olumsuz bir tablo çizmektedir. Bu sebeplerden dolayı metnin eleştirel bir bakış edindirebilme bağlamında pek de yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

7. Dinleme Metni: Dünya Daha Ne Kadar Dönecek?

Tema 7: Bilim ve Teknoloji

Metnin Yazarı: Sheldon GLASHOW

Metnin Türü: Deneme

Metin Süresi: 6.09 dakika

Tablo 15.

Dünya Daha Ne Kadar Dönecek? Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 15'e baktığımızda metnin eleştirel dinleme ölçütlerine bir ölçüt haricinde uygun olduğunu görüyoruz. Kalan bir maddenin de metin türünden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Metnin ölçütlere uygunluk sebebini ise; önemli bir bilim insanının buluşlarını dinleyiciyi meraklandıracak, sorgulamaya itecek şekilde anlatması, anlatılanları mantık örüntüsü içerisinde sebep – sonuç ifadeleri kullanarak ifadesi, araştırmacı bir bakış açısı sunması ile açıklayabiliriz. Diğer yandan metnin başka bilim insanlarının önemli buluşlarından, fikirlerinden bahsetmesi metni eleştirel anlamda olumlu yönde etkilemektedir.

8. Dinleme Metni: Televizyoncu Ali

Tema 8: İletişim

Metnin Yazarı: Gülçin ALPÖGE

Metnin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 5.48 dakika

Tablo 16.

Televizyoncu Ali Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	-
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 16'daki verilerden hareketle metnin eleştirel dinleme ölçütlerinden 4'ünü karşılamadığını görmekteyiz. Metnin olumlu yanları olarak sayabileceğimiz; temaya uygunluk, dinleyicinin fikirleri için boşluk bırakma, dinleyiciyle direkt bir iletişim kurma gibi özellikler, metnin sahip olduğu bu özellikleri eleştirel düşünme bağlamı içerisinde veremediği için her ne kadar kitaptaki eleştirel dinleme ölçütlerini sağlamayan metinlerden bu anlamda biraz daha önde görünse de yine de söz konusu ölçütler açısından zayıf olarak nitelendirilebilir. Metnin, ortaokul seviyesindeki çocuklar açısından günümüzde televizyonun öneminin büyük ölçüde yitirmesini göz bulundurmaması da ölçütler açısından negatif bir izlenim uyandırmaktadır. Çünkü dinleyicinin metinlerde kendi hayatına dair somut elementler bulması, metne olan dikkatini etkileyip onun metinle olan ilişkisini anlama basamağından daha üstteki bilişsel basamaklara taşıyıcı bir işlev görecektir. Bu da metnin eleştirel dinleme ölçütlerini sağlaması bakımından önemlidir.

4.3. 7. SINIF DİNLEME METİNLERİ

1. Dinleme Metni: Karadut

Tema 1: Duygular

Yazarı: Çağatay GÜLER

Metin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 7.02 dakika

Tablo 17.

Karadut Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 17 incelendiğinde "Karadut" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğu görülmektedir. Metnin öğrencilerin benzer anılara da sahip olabileceğinden dolayı öğrencilerle kurabileceği duyuşsal bağ öğrencilerin metne daha sorgulayıcı ve gözlemci bir bakış açısıyla yaklaşmasını sağlayabilecektir. Böylece öğrenciler üst düzey düşünme süreçlerini kullanmış olacaktır. Bunun yanında metnin anlatımındaki zaman değişimleri, kahramanın çocukluğundan ilk gençlik dönemine gelip sonra tekrar çocukluğuna dönmesi dinleyicinin dikkatini çekebilecek özellikte olup üst bilişsel özelliklerini aktive edebilecek özelliktedir.

2. Dinleme Metni: Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda

Tema 2: Millî Mücadele ve Atatürk

Yazarı: Adnan BİNYAZAR

Metin Türü: Anı

Metin Süresi: 4.59 dakika

Tablo 18.

Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	-
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 18'e bakıldığında "Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olmadığı görülmektedir. Bunun sebeplerinden biri olarak metnin türü sayılabilecekse de metnin genel kasvetli ve ağır havası metnin üst sınıf seviyelerine daha uygun olabileceğini göstermektedir. Metinde bahsi geçen özel isimlerin çoğunluğu metni takip etmeyi güçleştirmekte, metnin var olan sağlam üslubuna ket vurmaktadır. Bunun yanında metnin ölçütlere uygun olan özelliklerinin ise genel olarak eleştirel düşünme seviyesine altyapı hazırlayan maddeler olması dikkat çekicidir.

3. Dinleme Metni: Anna Frank'ın Hatıra Defteri

Tema 3: Okuma Kültürü

Yazarı: Anna FRANK

Metin Türü: Günlük

Metin Süresi: 2.29 dakika

Tablo 19.

Anna Frank'ın Hatıra Defteri Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 19'a bakıldığında "Anna Frank'ın Hatıra Defteri" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğu söylenebilir. Bunun en önemli sebeplerinden biri olarak metnin öğrencilerin de ilgisini çekebilecek evrensel bir temaya sahip olmasıdır. Öğrenciler anlatıcının bakış açısından hareketle kendi yaşamlarını insanlarla kurdukları bağ açısından; sorgulayıp, gözlemleyip, analiz edip, değerlendirebilirler. Ayrıca yazarın samimi üslubu ve çevirinin başarısı (çeviren: Can Yücel) eseri dinleyicinin kendisine daha yakın hissetmesini sağlayıp öğrencilerin metinle duyuşsal bakımdan da yakın bir bağ kurmasını sağlayabilir.

4. Dinleme Metni: Akıllı Evlat

Tema 4: Erdemler

Yazarı: Naki TEZEL

Metin Türü: Masal

Metin Süresi: 7.00 dakika

Tablo 20.

Akıllı Evlat Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	-
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 20 incelendiğinde "Akıllı Evlat" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğu görülebilir. Kahramanlar arasındaki bariz farklılıklar, metnin taşıdığı alt ve üst mesajlar dinleyicinin şüpheci ve sorgulayıcı edimlerine hitap edebilir nitelikte olup metnin dilinin de türe uygun olarak gayet anlaşılır olduğu söylenebilir. Bunun yanında metnin ve seslendirilme şeklinin (özellikle 'baba'nın) 7. sınıf seviyesine uygun olup olmadığı (metnin kolay anlaşılabilirliği açısından) tartışma konusu edilebilecek unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

5. Dinleme Metni: Mesele Kuyumcuyu Bulmakta

Tema 5: Kişisel Gelişim

Yazarı: Ahmet ALPASLAN

Metin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 3.24 dakika

Tablo 21.

Mesele Kuyumcuyu Bulmakta Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	-
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 21 incelendiğinde “Mesele Kuyumcuyu Bulmakta” adlı dinleme metninin birçok ölçüte uyduğu fakat bu ölçütlerin genelinin eleştirel dinlemeye altyapı hazırlayan maddeler olduğundan metnin eleştirel dinleme ölçütlerini yeterince karşılamadığı görülmüştür. Metnin ana fikrinin yardımcı fikirler tarafından desteklenmemesi ve vermek istediği mesaj ya da mesajların metnin sonunda doğrudan doğruya dinleyiciye sorgulama, değerlendirme gibi boşluklar bırakmadan verilmesi metnin eleştirel düşünme ve dinleme yeterliliğini düşürmüştür. Bunun yanında bu metin her ne kadar tam olarak masal özellikleri taşımasa da 4. dinleme metniyle anlatım tarzı bakımından yakın olduğu için arka arkaya gelen temalarda benzer akışa ve mesaja sahip metinlerin verilmesi olumsuz olarak göze çarpan bir diğer noktadır. Metnin sahip olduğu olumlu durumlardan en fazla öne çıkanı ise anlatıcının dinleyiciye olayları tahmin edebilmeleri için iki defa soru sormasıdır. Ancak metnin akışının kolay tahmin edilebilecek olmasından dolayı bu pozitif durumdan tam anlamıyla yararlanılamamıştır.

6. Dinleme Metni: Mevlana Celâleddin-i Rumi

Tema 6: Millî Kültürümüz

Metin Türü: Animasyon / Biyografik Belgesel

Metin Süresi: 6.06 dakika

Tablo 22.

Mevlana Celâleddin-i Rumi Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	-
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	-
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	-
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	-

Tablo 22. *devamı*

Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	-
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 22 incelendiğinde bahsi geçen dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerini karşılamaya uygun olmadığı tespit edilmiştir. Metinde belli bir olay akışı ve önemli şahsiyetler olmasına rağmen metnin dilinin bu sınıf seviyesine göre fazla ağdalı ve soyut olması öğrencilerin metni dikkatle takip etmesini dolayısıyla da hem alt hem de üst bilişsel düşünme becerilerini harekete geçirmelerini fazlasıyla zorlaştırabilecek noktalar olarak görülmüştür. Bunun yanında görsellerin günümüz animasyon teknolojisinin çok gerisinde kalması, öğrencilerin metinden sıkılıp temadan uzaklaşmasını sağlayabilecek bir diğer etmen olarak gösterilebilir.

7. Dinleme Metni: Broşür

Tema 7: Sağlık ve Spor

Yazarı: İsmail TÜRKMEN

Metin Türü: Hikâye

Metin Süresi: 7.20 dakika

Tablo 23.

Broşür Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 23'e bakarak "Broşür" adlı dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğunu söyleyebiliriz. Metnin hem toplumsal hem de bireysel birçok durumu yansıtması, dinleyiciye ana fikri sezdirmeye çalışıp aynı zamanda satır aralarına yardımcı fikirler yerleştirilmiş olması öğrencilerin üst düzey bilişsel edimlerini kullanabilmelerini sağlayıcı özellikler olarak göze çarpmaktadır. Buna ek olarak metin akışında sorulan sorular öğrencilerin metne olan ilgisini diri tutma yönünden olumlu bir nokta olarak gösterilebilir. Parçada işlenen olay öğrencilerin gelecek yaşamlarında karşılaşabilecekleri bir durum olduğundan öğrencileri mevcut probleme çözüm bulma konusunda teşvik edebilecek ve dinleyicilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine katkı sağlanabilecektir.

8. Dinleme Metni: Yaşayan İnsan Hazineleri

Tema 8: Sanat

Metin Türü: Belgesel

Metin Süresi: 12.20 dakika

Tablo 24.

Yaşayan İnsan Hazineleri Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	-
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 24'ten hareketle "Yaşayan İnsan Hazineleri" adlı metnin eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olduğu söylenebilir. Metinde yer alan sanatçılar öğrencilerin çok da göz önünde olmayan sanat dallarına ilgi duymasına önayak olabilecek niteliktedir. Yaşadığımız coğrafyanın geleneksel sanat dalları açısından ne kadar zengin ve renkli olduğunun bir kanıtı olan metin bu sanatların özelliklerini, yaşatıcı ve aktarıcılarını tanıtması açısından önem teşkil etmektedir. Bu ve benzeri sanat dallarına merak duyan dinleyicilere araştırma edimi katabilmesi açısından metin üst düzey bilişsel süreçleri kapsamaktadır.

4.4. 8. SINIF DİNLEME METİNLERİ

1. Dinleme Metni: Kedi ile Fare

Tema 1: Erdemler

Yazarı: Beydeba

Metin Türü: Fabl

Metin Süresi: 9.21 dakika

Tablo 25.

Kedi İle Fare Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 25'ten hareketle "Kedi ile Fare" adlı dinleme metninin anlama, kavrama gibi temel bilişsel basamaklara dair ölçütleri her ne kadar karşılasa da ölçütlerin içerdiği üst düzey düşünme becerilerine dair kazanımları içermediği fark edilmiştir. Metin fabl olmasından da kaynaklı olarak; dinleyiciye çeşitli bakış açıları sunabilme, dinleyiciyi sorgulayıcı bir zihinsel atmosfere transfer edebilme bakımından zayıf olarak nitelenebilir. Ayrıca söz konusu metnin taşıdığı fikir, içerdiği üslup gibi temel özellikleri açısından 8. sınıf düzeyine değil de daha çok 5. veya 6. sınıf seviyesine daha yakın gibi görünmektedir. Metne dair öğrencilerin dikkatini çekme konusunda da; benzer cümleleri fazlaca tekrar etme, bundan dolayı da metin süresinin görece uzun olması ayrıca değinilebilecek durumlar olabilir.

2. Dinleme Metni: Atatürk'ü Gördüm

Tema 2: Millî Mücadele ve Atatürk

Yazarı: Muzaffer İZGÜ

Metin Türü: Öykü

Metin Süresi: 7.41 dakika

Tablo 26.

Atatürk'ü Gördüm Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 26'ya bakıldığında "Atatürk'ü Gördüm" adlı metnin; coşkulu ve akıcı üslubu, dinleyiciyi -belli bir sınıf seviyesine kadar, o da kuvvetle muhtemel 6. sınıf- heyecanlandırabilecek olay akışı ve net olarak verdiği 'çok çalışmalıyız' mesajı ile tıpkı bir önceki dinleme metni olan Kedi ile Fare'deki gibi çoğunlukla temel düşünme becerilerine hitap etmesi bakımından eleştirel düşünme ölçütlerini tam olarak karşılamadığı söylenebilir. Bu durumun sebebi de dinleyiciyi eleştirel bir bakış açısına sevk edebilecek durum ya da fikirlerin eksikliği ve buna ek olarak metnin 8. sınıf düzeyi itibariyle belli bir sınırda da olsa gerekli soyut içeriğe yeteri kadar sahip olmamasıdır.

3. Dinleme Metni: Uzay Giysileri

Tema 3: Bilim ve Teknoloji

Yazarı: Canan TAN

Metin Türü: Roman

Metin Süresi: 5 dakika

Tablo 27.

Uzay Giysileri Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 27, bize ‘Uzay Kampı Maceraları’ adlı romandan alınan “Uzay Giysileri” adlı bölümün eleştirel dinleme ölçütlerini sağladığını göstermektedir. Metnin dinleyiciye Dünya atmosferi, uzay boşluğu ve astronotlar hakkında pek çok ilgi çekici bilgiyi sürükleyici bir şekilde aktarmasının ölçütlere uygunluk anlamında önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Bunun yanında metnin dinleyiciyi içinde bulunduğu pasif durumdan çıkarıp onu metni her yönüyle anlamlandırabilmesi için aktif bir dinleme sürecine taşımaya çalışması kayda değer bir durum olarak gösterilebilir. Metnin içinde bulunduğu temayla olan uyumu, yazarın başarılı üslubuyla birlikte ilgi çekici bilimsel ögelerin bilgi bombardımanı halinde değil de eğlenceli bir şekilde olayın içine yayılmış olarak verilmiş olması değinilebilecek diğer önemli noktalardandır.

4. Dinleme Metni: Karanlığın Rengi Beyaz

Tema 4: Birey ve Toplum

Yazarı: Kerim- Selim ALTINOK

Metin Türü: Otobiyografi

Metin Süresi: 8.31 dakika

Tablo 28.

Karanlığın Rengi Beyaz Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 28, bize söz konusu dinleme metninin eleştirel dinleme ölçütlerini yansıttığını göstermektedir. Metnin dinleyiciye; empati kurma becerisini gerçek bir öz yaşam öyküsüyle iletmeye çalışması, engelli bireylerin yaşadıkları büyük problemleri mücadele ederek nasıl büyük bir başarı hikayesine dönüştürdüklerini anlatması kayda değer bir durum olarak görünmektedir. Ayrıca dönemin eğitim sisteminin engelli bireylerin dezavantajlarını çok da dikkate almaması ve iki kardeşin bu durum da dâhil olmak üzere birçok olumsuz duruma rağmen hemen her şeyin üstesinden gelmesi dikkat çekici ve eleştirel düşünmeyi tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bunların yanı sıra iki kardeşin birbiriyle olan bağı, ebeveynlerinin onlara karşı tutumu da dinleyiciyi birçok durumu kendi özelinde sorgulamaya itebilecek özellikler olarak görünmektedir.

5. Dinleme Metni: Robinson Cruose / Issız Ada

Tema 5: Zaman ve Mekân

Yazarı: Daniel DEFOE

Metin Türü: Roman

Metin Süresi: 10.54 dakika

Tablo 29.

Robinson Cruose Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Olçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 29, yukarıda bahsi geçen eserin eleştirel dinleme ölçütlerine uyduğunu göstermektedir. Robinson Cruose'nun dinleyiciye bireyin doğa karşısındaki çaresizliğini Daniel Defoe'nun realist, yalın, sürükleyici üslubuyla aktarması ve hayatta kalma güdüsünün insanı ne gibi çözümlere yöneltebileceğini dinleyiciyi de içine alarak anlatması eleştirel anlamda eserin daha fazla öne çıkmasını sağlamaktadır. Anlatıcının eserin akışında iki kere duraklayıp okuyucuya metinle ilgili sorular sorması dinleyicinin metne aktif olarak katılmasını sağlamakta ve kahramanla dinleyenin empatik bir bağ kurmasına fayda sağlamaktadır. Böyle evrensel bir eserin dinleme metni olarak sunulması, dinleyicilerin dünya edebiyatıyla tanışması ve bu alana merak duyması açısından da ayrıca önemlidir.

6. Dinleme Metni: Kız Kulesi

Tema 6: Millî Kültürümüz

Yazarı: Mevlüt KAPLAN

Metin Türü: Efsane

Metin Süresi: 3.55 dakika

Tablo 30.

Kız Kulesi Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir /duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	-
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	-
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	-
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	-
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	✓
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	-

Tablo 30, “Kız Kulesi” adlı dinleme metninin belirtilen eleştirel dinleme ölçütlerine uymadığını göstermektedir. Metnin; dinleyiciyi eleştirel düşünmeye kanalize edebilmesi, fikirsel bağlamda herhangi bir temel ya da üst düzey bilişsel basamağa dair beceri sunabilmesi tablodan çıkan sonuca göre pek mümkün görünmemektedir. Bahsi geçen eserin 8. sınıf seviyesindeki bir dinleyicide merak uyandırması, onu olayda geçen herhangi bir durumu sorgulamaya itmesi pek de kolay olmayacaktır.

7. Dinleme/ İzleme Metni: Hava Kirliliği

Tema 7: Doğa ve Evren

Hazırlayan: TRT Belgesel

Metin Türü: Video- Kısa belgesel

Metin Süresi: 10.37 dakika

Tablo 31.

Hava Kirliliği Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	✓
Metindeki ana fikir/ duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	✓
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	✓
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	✓
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 31, “Hava Kirliliği” adlı dinleme metninin diğer dinleme metinlerinden farklı olarak Ankara ve İstanbul odaklı fotoğraflar, bu kentlerin yakın geçmişine dair gazete haberleri ve konuyla ilgili uzman röportajı eşliğinde ülkemizdeki hava kirliliği problemine bilimsel bir üslupla ışık tutan “Hava Kirliliği” adlı metnin eleştirel dinleme ölçütlerini sağladığını göstermektedir. Metin dinleyiciye hava kirliliği kavramını tanıtmakla kalmayıp aynı zamanda bu durumun; kısaca tarihsel kökenini, ülkemizde hangi dönemde toplum sağlığını tehdit eden bir problem haline geldiğini ve buna dair ne gibi çözümler geliştirildiğini, geliştirilmesi gerektiğini izah ederek dinleyicinin durumla ilgili bilinç geliştirmesine katkı sağlayabilecek özellikler taşımaktadır. Dinleyici, bu metinden hareketle öncelikle yaşadığı gezegenin, mikro anlamda da yaşadığı ülke ve şehrin hava kirliliği gibi temel yaşamsal faktörlerini sorgulayabilecek, konuyla ilgili araştırmalar yapabilecek ve kendinden başlayarak çevresine bu konuda farkındalık sağlayabilecektir.

8. Dinleme/ İzleme Metni: Zeytinyağı Üretimi

Tema 8: Vatandaşlık

Hazırlayan: TRT Okul

Metin Türü: Video- Kısa Belgesel

Metin Süresi: 5.11 dakika

Tablo 32.

Zeytinyağı Üretimi Adlı Dinleme Metninin Eleştirel Dinleme Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	
Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	-
Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	✓
Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	✓
Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	✓
Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	✓
Metinlerdeki çatışma unsurları(olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	-
Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını(olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	-
Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	✓
Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	-
Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	-
Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	✓

Tablo 32, "Zeytinyağı Üretimi" adlı metnin zeytinyağının geçmişine ve üretimine dair her ne kadar bazı bilgiler verse de eleştirel dinleme ölçütlerini tam olarak sağlayamadığını göstermektedir. Konuyla ilgili dinleyiciye deyim yerindeyse kuru bilgi vermekten öte gidemeyen metnin konunun başlığının ağırlığının altından tam olarak kalktığını söyleyemeyiz. Söz konusu metnin; ülkemizin dünya zeytin ve zeytinyağı üretimindeki payını, ülkemizdeki zeytin ağacı varlığının geçmişten günümüze değişimini, bu kadim bitki ve gıdanın insanlık tarihindeki yerini ve önemini aktarması metni eleştirel düşünme bağlamında üst düzey bilişsel basamaklara taşıyabilecekken bunlardan pek de bahsedilmeği söylenebilir.

Tablo 33.

Dinleme Metinleriyle Uyum Sağlamayan Eleştirel Dinleme Ölçütlerinin Madde Bazında İncelenmesi

Eleştirel Dinleme Ölçütleri	5. Sınıf	6. Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf	N	%
1) Metinler, dinleyicinin anlatılanlardan hareketle anlatıcının bakış açısını sorgulamasına yardımcı olur.	4	5	3	4	16	50,00
2) Metindeki ana fikir/duygu ve yardımcı fikirler dinleyici tarafından tespit edilebilecek durumdadır	2	0	2	1	5	15,63
3) Metinlerdeki fikirleri, dinleyici günlük hayata uygunluk açısından kendi yaşantıları ile karşılaştırıp tartışabilir.	0	2	3	1	6	18,75
4) Metinler, dinleyicinin metinlerden çıkarım yapmasına olanak sağlar.	1	0	1	1	3	9,38
5) Metinlerde geçen olaylar gerçek-kurmaca olması açısından dinleyici tarafından ayırt edilebilir durumdadır.	1	1	1	1	4	12,50
6) Metinlerdeki çatışma unsurları (olaylar ve kişiler arasındaki çatışmalar) dinleyici tarafından belirlenebilir.	5	2	3	3	13	40,63
7) Dinleyici, metinlerdeki hikâye unsurlarını (olay, kişi, yer, zaman) belirleyebilir.	3	1	2	2	8	25,00
8) Dinleme etkinliğinden sonra, metinler içerdikleri anahtar kavramlar kullanılarak dinleyici tarafından özetlenebilir niteliktedir.	0	1	1	0	2	6,25
9) Metinlerde ortaya konulan sorunlar dinleyicinin farklı çözüm önerileri sunabileceği niteliktedir.	3	5	4	4	16	50,00
10) Metinler, dinleyici tarafından tespit edilip etkinlik sonrası üstünde fikir yürütülebilecek örtülü anlamlara sahiptir.	2	5	2	4	13	40,63
11) Metinlerin içeriği dinleyiciye; şüpheci, sorgulayıcı, gözlemci, araştırmacı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.	2	5	3	3	13	40,63

Tablo 33'te bütün sınıf seviyelerinde toplam 32 tane olan dinleme metniyle uyum sağlamayan eleştirel dinleme ölçütleri madde bazında sayısal değer ve yüzdelik dilim olarak verilmiştir. Elde edilen verilere göre şunlar söylenebilir:

1) 1, 6, 9, 10 ve 11 numaralı ölçütlere dinleme metinlerinin ciddi bir bölümü uyum sağlayamamıştır. Bahsi geçen ölçütlerin üst düzey bilişsel basamaklara hitap etmesiyle (metindeki bakış açılarının sorgulanabilirliği, sorunlara farklı çözüm önerileri sunma, çatışma unsurları içerme, örtülü anlamlara sahip olma, dinleyiciyi gözleme ve araştırmaya yöneltebilme) dinleme metinlerinin görmezden gelinemeyecek bir oranının bu bakımdan yetersiz olması bu uyumsuzluğun başlıca nedeni olarak gösterilebilir.
2) 2, 3 ve 7 numaralı ölçütlere dinleme metinlerinin büyük bir bölümü uyum sağlamıştır. Bunun sebebi, belirtilen ölçütlerin temel bilişsel basamaklardan üst düzey bilişsel basamaklara geçiş sağlayabilecek niteliklere (metindeki fikirlerin tespit edilebilirliği, metnin günlük hayatla bağlantı kurabilmesi, metindeki öykü unsurlarının saptanabilirliği) sahip olmasıdır. Buna rağmen 7. ölçüte dinleme metinlerinin dörtte birinin karşılık verememesi dikkat çekicidir.
3) 4, 5 ve 8 numaralı ölçütlere dinleme metinlerinin tamamına yakın bir bölümünün uyum sağladığı görülmüştür. Buna sebep olarak söz konusu ölçütlerin; metinlerin çıkarım yapmaya uygunluğu, metinde geçen durumların, olayların gerçek ya da kurmaca olarak ayırt edilebilirliği ve metnin özetlenebilir olması gibi üst düzey düşünme becerilerine zemin hazırlayan temel bilişsel becerileri içermesi gösterilebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Çocukların dinleyerek geçirdikleri zaman ile dil gelişiminde ve öğrenmede dinlemenin rolü göz önünde bulundurulduğunda, ilköğretim programı başta olmak üzere tüm programlarda dinlemenin sistematik olarak öğretilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Cossitt, 1978). Cüceloğlu (2002), insanların ancak bir başkası tarafından dinlenirken kendilerini bulup kim olduklarını anlayabildiklerini dile getirmiştir. Bundan dolayı çocukların bilişsel ve duyuşsal gelişimi bakımından öğretim alanlarında ders esnasında yaptıkları dinleme etkinliklerinin ve bu etkinlikleri gerçekleştirmede mühim bir role sahip olan dinleme materyallerinin önemi büyüktür.

Robertson (2002), etkili dinleyicilerin kavramları irdelediğini belirtmiştir. Bu bakımdan öğrencilerin konuştukları dilin farkına varmaları ve dillerini bilinçli bir şekilde kullanmalarında Türkçe dersinin katkısı yadsınamaz. Bu bağlamda öğrencilerin bu derste alacağı dinleme eğitimi, söz konusu becerinin gelişiminde hayati bir rol oynar. Türkçe dersinde yapılan dinleme etkinliklerinin bir kısmını ise Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinleri oluşturmaktadır. Türkçe dersi öğretim programı, öğrencilerden dinleme becerisi kapsamında eleştirel dinleme yetisi de kazanmalarını beklemektedir. Bu durumda Türkçe ders kitaplarının öğrencilere eleştirel dinleme yetisini edindirebilme açısından ne kadar yeterli olduğu problemi ortaya çıkmaktadır.

Öztürk ve Mutlu (2017), çağdaş eğitim uygulamalarına bakılırsa öğrencilerin üst düzey becerilere sahip olmalarının büyük önem taşıdığını ifade etmiştir. Bunun yanında, öğrencilerin bu becerilerini geliştirmek adına geleneksel öğretim yöntemlerinden uzaklaşarak onlara zengin öğrenme ortamları sunmak gerektiğini vurgulamıştır. Öğretmen merkezli yaklaşımların, ders kitaplarındaki büyük çoğunluğu anlama-hatırlama temelli etkinliklerin öğrencileri; analiz, sentez, sorgulama, yorumlama, bilgiyi yeniden keşfetme gibi üst düzey bilişsel basamaklara taşımakta ne kadar yeterli olduğu tartışmaya açıktır. Bu açıdan bakıldığında dört temel dil becerisi eğitimini merkeze alan Türkçe dersinde, bu beceriler konusunda öğrenciler geliştirilmeye çalışılırken onlara söz konusu becerilerin sadece temel düzeyde değil de üst düzey düşünme bazlı öğretilmesi gerektiği apaçık ortadadır.

5.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma

5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin eleştirel dinleme ölçütleri bağlamında incelendikten sonra, bulgular bu metinlerin genelinin bahsi geçen ölçütleri karşıladığını göstermiştir. ***'İlk Ders, Bir Temmuz Gecesi'*** metinlerinin öğrencilere eleştirel dinleme becerisi kazandırabilmek adına yeterli olmadığı belirlenmiştir. Bu durumun ortak sebepleri olarak şunlar gösterilebilir:

- Metinler, öğrencilerin sahip olduğu bilişsel seviyeye hitap etmeyip çok fazla soyut kavram içermektedir.
- Metinleri dinleyici için daha açık hale getirebilecek olan benzetme, betimleme gibi unsurlar çok uzun tutulmuştur.
- Metinler, öğrencilerin yaşadığı çağın gerçekliklerini yansıtmaktan uzak olup onların ilgisini çekmemektedir.

Eleştirel dinleme ölçütlerini karşılayan ***'Sakın Kesme, Ali Kuşçu, Sokak, Tavşan ile Kaplumbağa, Paylaşalım, Aziz Sancar'*** metinlerinin eleştirel ölçütleri sağlarken sahip oldukları ortak özellikler şunlardır:

- Öğrencilerin bilişsel seviyesine uygun örtülü anlamlar içermeleri bu metinleri öğrenciler tarafından daha sorgulanabilir hale getirmiştir.
- Akılda kalıcılık bu metinlerin önemli bir özelliği olmakla birlikte metinlerdeki evrensel temalar öğrencileri üst bilişsel düşünmeye teşvik edecek şekilde işlenmiştir.
- Öğrencilerin empati yapabilecekleri seviyede günlük hayat pratiğine uygun olan metinler, öğrencilere yaşadıkları toplumun bir parçası oldukları hissini vererek çevrelerini sorgulayabilmelerini sağlamaktadır.

5.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma

Araştırmanın bulgularına göre 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki dinleme metinlerinin çoğunluğunun eleştirel dinleme ölçütlerine uymadığı, bu ölçütleri sağlamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. '***Mutlu Prens, Arılar ve Keklikler, Dünya Daha Ne Kadar Dönecek?***' adlı metinlerin dışında kalan diğer 5 metnin öğrencilere

eleştirel bir bakış açısı sağlayabilme hususunda istenilen seviyede olmadığı belirlenmiştir.

Yukarıda adı verilen üç metnin eleştirel dinleme ölçütlerini neden sağlayabildiği konusunda şunlar söylenebilir:

- Metinler, yaşadığımız çağdan kopuk olmamakla birlikte evrensel temalar içermektedir.
- Metinlerin yazarları; dünyaca kabul görmüş, önemli bireyler olmakla birlikte, eserlerinde eleştirel bir tutum geliştirmiş ve bunu okuyucuya yansıtma konusunda da başarılı olmuş kimselerdir.
- Metinler, hem sosyal hem bilimsel anlamda çocuklara farklı bakış açıları sunabilecek özelliklere sahiptir.
- Metinler, çocuklara; yeni deneyimler edinebilecekleri, dinlediklerinden yaptıkları çıkarımları günlük hayata aktarabilecekleri, merak duyularını harekete geçirerek onlara araştırma yapabilecekleri alanlar sunmaktadır.

Bahsedilen bu üç metin dışındaki diğer metinler olan; '***120, Çocuktum Ufacıktım Top Oynadım Acıktım, Topkapı Sarayı'nın Kardeşleri, Oğuz Kitaplarla Tanışıyor, Televizyoncu Ali***' adlı metinlerin eleştirel dinleme ölçütlerini sağlayamama konusundaki ortak noktalar olarak şunlar sıralanabilir:

- Metinlerin bazıları, içerdiği konu ve tema bakımından günümüze uygun düşmeyip çocukların eleştirel düşünebilmesine temel olabilecek ilgi çekme seviyesinde değildir.
- Metinler, eleştirel bir bakış sunabilme bağlamında yeterli değildir.
- Metinler, çocuklara yeni deneyimler sunup bunu günlük hayata aktarabilme bakımından sönük kalmaktadır.
- Metinlerin her ne kadar bazı ölçütleri sağladığı görülse de, eleştirel dinlemeyi sağlama yolunda hatırlama, anlama gibi temel bilişsel yeterlikleri sağlayıp bu basamaklarda sınırlı kaldığı ortadadır.

5.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma

7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin eleştirel dinleme ölçütleri bağlamında incelendikten sonra, bulgular bu metinlerin çoğunluğunun eleştirel dinleme ölçütlerine uyduğunu göstermiştir. ***'Karadut, Anne Frank, Akıllı***

Evlat, Broşür, Yaşayan İnsan Hazineleri' adlı metinlerin ölçütlere uygun olmasındaki etkenler şunlardır:

- Metnin günlük hayatı yansıtmasından ve böylece öğrencinin geçmişte yaşadığı bir deneyimle benzeşmesinden dolayı metinle kurabildiği duyuşsal bağ, öğrencinin metni daha fazla dikkate alıp metni daha fazla analiz ettiğini göstermiştir.
- Metnin sahip olduğu evrensel tema ve yazarın anlaşılır, samimi üslubu öğrenciyi kendi yaşamı üstünde değerlendirme yapmaya yönlendirmektedir.
- Metinlerin taşıdıkları; örtük ve örtük olmayan mesajlar, satır aralarındaki fikirlerin ana fikri sezdirmeye çalışması öğrencinin üst düzey edimlerini kullanabilmesini sağlamaktadır.
- Metinler, öğrenciyi *sanat* ve *sanatçı* kavramını sorgulamaya, araştırmaya teşvik edici özellikler taşımakta ve onları bu kavramlar eşliğinde yaşadığımız coğrafyayla kaynaştırma amacı içermektedir.

Eleştirel dinleme ölçütlerini sağlamadığı görülen ***'Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda, Mesele Kuyumcuyu Bulmakta, Mevlana Celâleddin-i Rumi'*** metinlerinin bu bağlamdaki ortak özellikleri şöyle özetlenebilir:

- Metinler, sınıf seviyesinin üstünde bir soyutluğa sahip olduğundan öğrencilerin metni takibi zorlaşmakta ve bu durum da metinler üzerinde düşünmeyi zorlaştırmaktadır.
- Metinler öğrencilere; sorgulanacak, üstünde değerlendirme yapacak alan bırakmamaktadır.
- Benzer akışa ve mesaja sahip dinleme metinlerinin farklı temalarda dahi olsa arka arkaya verilmesi öğrencilerin metinleri eleştirel bir bakış açısıyla dinlemesine ket vurabilecek bir durum ortaya çıkarmaktadır.

5.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Eleştirel Dinleme Ölçütlerine Uygunluğuna İlişkin Tartışma

8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinleri eleştirel dinleme ölçütleri temel alınarak incelendiğinde, elde edilen bulgular sekiz metinden dördünün ölçütleri karşılarken diğer dördünün karşılamadığını göstermiştir. ***'Uzay Giysileri, Karanlığın Rengi Beyaz, Robinson Cruose, Hava Kirliliği'*** adlı metinlerin eleştirel dinleme ölçütlerine uygunluğu hakkında şunlar söylenebilir:

- Metinler bilimsel gerçeklikleri; eğlenceli bir şekilde, dinleyiciyi pasifize etmekten uzak bir anlayışla aktarmaktadır.
- İnsanın temel gerçekliklerine odaklanan, öğrenciye çevresel farkındalık sağlamada yardımcı olmaya çalışan ve sadece belli bir zümre ya da yeri değil de dünyayı kapsayan metinler öğrencilerin üst bilişsel düşünme süreçlerini harekete geçirmede daha etkilidir.
- Bir metinde ortaya konulan durumun tarihsel kökeniyle birlikte verilerek durum hakkında periyodik bir bakış açısı sağlanmaya çalışılması, metinlerdeki yardımcı fikirlerin ana fikri destekleyici olması metinlere eleştirel gözle bakabilme olasılığını artırmaktadır.

Eleştirel dinleme ölçütlerini sağlamadığı görülen ***'Kedi ile Fare, Atatürk'ü Gördüm, Kız Kulesi, Zeytinyağı Üretimi'*** adlı metinler hakkında şunlar söylenebilir:

- Metinlerin sadece temel bilişsel basamaklara hitap etmekle birlikte 8. sınıftan daha altta olan sınıf seviyelerine uygun olduğu görülmüştür.
- Metinlerde sadece bilgi verilmesi öğrencilerin metne olan ilgilerinin zayıflamasına yol açmaktadır.
- Bu metinlerin; öğrencilere analiz, sentez, değerlendirme gibi beceri basamaklarına dair düşünsel alan bırakmayan dolayısıyla da öğrencileri eleştirel dinlemeye kanalize edemeyen metinler olduğu görülmüştür.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bir dinleme metninin dinleyici için anlamlı hale gelebilmesi, sonrasında eleştirel dinleme ölçütlerini karşılayabilmesi özellikle ortaokul seviyesi için; metinlerin soyut ifadelere sahip olma oranına ve sınıf seviyesine uygun bir dil ve üslup içermesine bağlıdır. Öğrencilerin dinleme metinlerini anlama, kavrama ve sonrasında üst bilişsel basamaklara ulaşabilmeleri, metinlerin karmaşık veya soyut bir dil kullanma seviyelerine göre değişiklik gösterecektir. Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin eleştirel dinleme ölçütlerine uyma ya da uymama sebepleri içerisindeki temel durumun en önemli noktalarından birinin dinleme metninin sınıf seviyesine uygun soyutlukta olup olmadığı konusu olduğu görülmüştür. Bundan dolayı öğrenciyi eleştirel dinleme becerisi hususunda geliştirmeyi amaçlayan ve Türkçe ders kitabında bulunan bir dinleme metninin her şeyden önce öğrencinin dikkatini çekebilmesi, sonrasında öğrenciyi metin üstünde düşündürebilmesi için bilişsel seviyeye uygunluk şarttır.

Kingen (2000), öğrencilere dinleme becerisi kazandırmada kullanılan etkinliklerin öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olması gerektiğini belirtmiştir. Bu da bize öğrencilerin bilişsel düzeylerine hitap ederek onların ilgisini çekmeyen dinleme metinlerinin onlara eleştirel beceri anlamında çok da faydalı olamayacağı konusunda bir ipucu vermektedir.

Özbay (2010) , dikkatin mesajı almak için zihni bir hazırlık ve fiziki bir uyanıklık hali olduğunu ifade eder. Böylece; öğrencinin dikkatini çekmeyen, öğrencinin bilişsel, duyuşsal deneyimleriyle pek de uyuşmayan, bireyin hayatından küçük bir parça olsa dahi bir şey bulamadığı metinler eleştirel düşünme becerisini bireye kazandırabilme konusunda eksik kalacaktır diyebiliriz. Buna ek olarak eleştirel dinleme ölçütlerine uygun olan metinlerin ortak özelliklerinden anlaşılabileceği üzere bu metinler; öğrencilerin dikkatini ve ilgisini çeken, bu yüzden de metni anlama - kavrama gibi temel bilişsel becerileri edindirip onları üst bilişsel beceri basamaklarına taşıyabilen metinlerdir.

Eleştirel dinleme ölçütlerini karşılayan metinlerin ortak özelliklerinden birinin de çağa uygun, günün gerekliliklerini barındıran, bilimsel gerçeklikleri eğlenceli ve bireyin seviyesine uygun bir şekilde ifade eden metinler olduğu görülmektedir. Güneş (2007), günümüzde gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerini çağın gereklerini yerine getiren vatandaşlar yetiştirmek üzerine kurgulamaya çalışmakta olduğunu ve içinde bulunduğumuz yüzyılın temel becerilerini öğrencilere kazandırmak istediklerini belirtmiştir. Şahinel (2002), eleştirel dinlemenin dinlenen içeriklerin doğruluk derecelerini belirlemede kullanılan bir dinleme yöntemi olduğunu ifade ederken eleştirel dinlemeyle ilgili çok önemli bir noktaya değinmiştir. Bu görüşü destekleyen Shafir (2003) ise teknoloji ile birlikte artan uyarıcıların dinlemenin sahip olduğu önemi giderek artırdığını ve bu becerinin iletişimin ana omurgalarından birini oluşturduğunu dile getirmiştir. Teknolojinin bu kadar geliştiği, bilgiye ulaşmanın bu kadar kolaylaştığı, kitle iletişim araçlarının neredeyse hayatın her saniyesinde etkin olduğu günümüzde; bireyin eleştirel düşünme becerisi kazanabilmesi hayati önem arz etmektedir. Bu noktada günlük hayatta en fazla kullanılan becerilerden biri olan dinleme becerisinin eleştirel bir nitelik kazanabilmesi; bireyin günlük hayata adapte olup yaşadığı çevreye karşı farkındalık geliştirmesine, kendinden başlayarak içinde bulunduğu toplumu ve gezegeni anlamlandırabilmesine, karşılaştığı ya da kendisine sunulan problemleri, bilgileri, durumları, sorgulayıp bunlara çözüm üretebilmesine yardımcı olacaktır. Bohlken (2000), geleceğin eleştirel toplumunu inşa etmede eleştirel dinleme eğitimine özel bir önem verilmesi gerektiğini, eleştirel dinleme sürecinde dinleyicinin iletinin kaynağını, bu kaynağın özgün olup olmadığını, sunulan bilgilerin bağlamını ve güncelliğini sorguladığını ifade eder. Böylece birey bilgi karşısında edilgen, pasif bir halden çıkarak; bilgiyi işleyen, onu sorgulayan, çağa göre konumlandıran, değerlendiren ve yeni bir fikre ya da eyleme ulaşan bir karaktere bürünebilecektir.

Göçer (2008), çözümleme yapabilmenin öğrencinin kendi anlatımına egemen olmasını sağladığını ifade etmiştir. Goh (1998) ise eleştirel dinleme sırasında üst biliş stratejileri kullanıldığını belirtmiştir. Bunlara ek olarak İşlekeller (2008), eleştirel düşünme becerilerini temel alan Türkçe öğretiminin öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini ve Türkçe dersine karşı olumlu tutumlarını artırdığını belirtmiştir. Bu bağlamda Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin eleştirel dinleme ölçütlerine uyup uymadığı konusundaki en belirleyici noktalardan biri, dinleme metinlerinin öğrenciyi temel bilişsel beceri basamaklarının üstüne yani üst bilişsel basamaklara taşıyıp taşıyamadığıdır. Dinlenilen metin; öğrencinin bilişsel seviyesine uygun olup,

dikkatini çekebilecek niteliğe sahipse, seviyeye uygun soyutluk ve karmaşıklıktaysa bu metinden eleştirel dinleme ölçütleri bakımından beklenen öğrenciyi durum ya da olayla ilgili sorgulamaya yönlendirmesi, analiz, sentez ve değerlendirme hatta yeniden yaratma basamağına iletmeye çalışmasıdır. Yüzeysel veya sınıf seviyesine uygun derinlikte mesajlara sahip olma, öğrenciye örtük anlamlar sunup alt metin ya da metinlerdeki boşluğu doldurma imkânı verebilme, onu daha önce deneyimlemediği bir bakış açısına ulaştırabilecek yolu açma gibi özellikler barındırabilmesi dinleme metninin öğrenciyi üst bilişsel becerilerle tanıştırabilecek özellikleri içerdiğini kanıtlar niteliktedir.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin 11 eleştirel dinleme ölçütüne göre döküman analizi yöntemi ile incelendiği bu çalışmada 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerinin her birinde 8'er adet olmak üzere toplam 32 dinleme metni analiz edilmiştir. Bu metinlerden; 5. sınıf seviyesinde 2, 6. sınıfta 5, 7. sınıfta 3 ve ortaokul 8. sınıfta 4 metnin, toplamda 14 metnin eleştirel dinleme ölçütlerine uyum sağlamadığı, geri kalan 18 metnin ise uyum sağladığı belirlenmiştir. Bu oran Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin neredeyse yarısının öğrencilere eleştirel dinleme becerisi kazandırma anlamında yetersiz olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, eleştirel dinleme ölçütlerinin üst düzey düşünme becerilerini en fazla içeren 1, 6, 9, 10 ve 11. maddelerinin dinleme metinleri tarafından büyük bir yüzdeyle en az karşılanan maddeleri olması metinlerin öğrencilere üst düzey düşünme becerileri kazandırabilmesinin ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır.

Bireyin günlük hayatta karşılaştığı uyarıcıları algılayıp bunlara tepki verebilmesi bir dizi zihinsel işlem sonucunda mümkün olabilmektedir. Bu uyarıcıların büyük kısmını ise günümüzde bireyin istemli ya da istemsiz edindiği bilgiler oluşturmaktadır. Kişi öğrendiklerini kendi bilgi birikimiyle kıyaslamayıp onları kendi sorgulama süzgecinden geçirmediği sürece bu öğrenilenlerin katkısının istenilen düzeyde olup olamayacağı tartışmaya açıktır. Sosyal bir varlık olarak insanın kendisine toplumda bir yer edinebilmesi ortaya koyduğu fikirlerin kendine özgülüğüyle paralel olacaktır. Bu noktada ise eleştirel düşünme bireyin yaşamının merkezinde olması gereken bir beceridir.

Ortaokul seviyesinden itibaren bireylerin bilgiyi sadece anlaşılıp hatırlanan bir edinim olarak değil de onu; üstünde düşünmeye değer, sorgulanabilen, yeniden yaratılabilen bir süreç olarak algılaması sadece öğretim programlarının amacı değil aynı zamanda çağımızın da bir gerekliliğidir.

Dinleme, öğrencilerin hem akademik hayatlarında hem de günlük hayatlarında en fazla kullandıkları becerilerden biri olmakla beraber Türkçe dersinin de hemen her anında kullanılan bir beceri olma özelliğini taşımaktadır. Bu durum dinleyerek karşılaşılan uyarıcıların, edinilmeye çalışılan bilgilerin bireye gerek sosyal beceri kazandırma anlamında gerekse akademik anlamda ne gibi faydalar sağlayabileceği veya bireye düşünsel boyutta neler katabileceği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu soruya verilebilecek cevap ise; dinlenilen herhangi bir materyalin öğrenciyi duyma sürecinden itibaren sadece anlama ya da hatırlama gibi temel bilişsel basamaklara değil de sorgulayarak analiz etme, sentezleme, değerlendirme, yorumlama basamaklarına ne derecede taşıyabildiğine bağlı olacaktır. Bu bağlamda eleştirel dinleme, bireyin kendisinden başlayarak çevresel farkındalığını arttırabilecek bunun yanı sıra dört temel becerisini geliştirmesine yardımcı olabilecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.2. Öneriler

Bu çalışma, ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerini eleştirel dinleme ölçütleri bağlamında inceleyen bir çalışmadır. Eleştirel dinleme ile ilgili yapılabilecek başka çalışmalar hakkında şöyle öneriler verilebilir:

6.2.1. Araştırmacılar için Öneriler

- Türkçe dersinin sınıflarda en fazla kullanılan kaynaklarından biri olan ders kitaplarındaki okuma metinlerinin ve etkinliklerinin eleştirel okuma becerisi bağlamında incelenmesi hem alanyazına hem de ders kitaplarının içeriğinin geliştirilmesine katkı sunması açısından faydalı olacaktır.
- Türkçe dersinin sınıflarda en fazla kullanılan kaynaklarından biri olan ders kitaplarındaki yazma metinlerinin ve etkinliklerinin eleştirel yazma becerisi bağlamında incelenmesi hem alanyazına hem de ders kitaplarının içeriğinin geliştirilmesine katkı sunması açısından faydalı olacaktır.
- Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin öğrenciler üzerindeki bilişsel etkilerini ölçebilecek çeşitli eylem araştırmaları yapılabilir.
- Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin öğrenciler üzerindeki duyuşsal etkilerini ölçebilecek çeşitli eylem araştırmaları yapılabilir.

- Türkçe dersi esnasında kullanılabilecek alternatif dinleme metinlerinin neler olabileceği ve bu metinlerin özelliklerinin neler olması gerektiği üstüne çalışmalar yapılabilir.
- Birkaç yıldır ülke genelinde, sınıflarda kullanılagelen akıllı tahtaların öğrencilerin dinleme becerisi üstündeki etkilerini inceleyen çalışmalar yapılabilir.
- Sesli kitapların öğrencilerin eleştirel dinleme becerisine etkisini araştırmaya yönelik bir eylem araştırması yapılabilir.

6.2.2. Öğretmenler İçin Öneriler

- Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe öğretim programında yer alan dinleme becerisi kazanımlarıyla Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinleri arasındaki ilişki birçok açıdan ele alınıp incelenebilir.
- Dinleme becerisi ve eleştirel dinlemenin geçmişten günümüze Türkçe öğretim programlarındaki yeri incelenebilir.
- Bu çalışmaya benzer bir çalışma, eleştirel düşünme ve dinlemeye yönelik öğretmen görüşleri de eklenip genişletilerek yürütülebilir.
- Türkçe öğretmenleri tarafından, öğrencileri eleştirel düşünme ve dinlemeye teşvik edip yönlendirebilecek dinleme metinlerinin Türk ve dünya edebiyatındaki örneklerini içeren bir seçki yapılabilir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arono, A. (2015). the relationship between listening strategy performance and critical listening ability of Indonesian students. *Al-Ta Lim Journal, 22(1),* 81-87.

Azizoğlu, N. İ. (2022). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme özyeterliklerinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 10 (3)*, 559-574.

Baran, Ç. Ş. & Diren, E. (2022). *Türkçe 5. sınıf ders kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık Eğitim Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Beery, A. (1946). Listening activities in the elementary school. *The Elementary English Review, 23(2),* 69-79.

Bensley, D. A. (1998). *Critical thinking in psychology: A unified skills approach*. California: Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

Brown, J. I. (1954). How teachable is listening?. *Educational Research Bulletin*, 85-93.

Bohlken, B. (2000, Mart). *Training Citizens in a Democratic Society to Listen Critically*. Paper presentedat the Annual Meeting of the International Listening Association (20st, Virginia Beach, VA).

Allen, M. B. (1995). *Listening the forgotten skill*. New York: John Wiley & Sons.

Celepoğlu, A. (2012). Dinleme. (L. Beyreli, Ed.). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Pegem A. 184-190.

Chomsky, N. (2001). *Dil ve zihin.* (A. Kocaman, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Qualitative research. Techniques and procedures for developing grounded theory, London: Sage.*

Cossit, Mark, (1978). *Curriculum Guide for Elementary Language Arts,* Alberta Education.

Cüceloğlu, D. (2002). *İletişim donanımları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çarkıt, C. (2018). Ortaokul Türkçe derslerinde eleştirel dinleme/ izleme uygulamaları üzerine bir eylem araştırması. Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Çarkıt, C. (2019). Türkçe eğitiminde eleştirel dinlemenin/izlemenin önemi ve yeri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 180-193.

Çarkit, C. & Altun, K. (2020). Ortaokul Türkçe derslerinde eleştirel dinleme/İzleme uygulamaları üzerine bir eylem araştırması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15(25)*, 3497-3527.

Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe öğretmen adaylarının iletişim becerilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *19*(2), 567-576.

Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2)*, 165.

Davıs-Rıce, H. J. (1982). *Critical listening abilities of college students identified as superior, average, or poor readers*. Hofstra University.

Derelioğlu, Y. (2004). Üniversite öğrencilerinde eleştirel düşünme ile denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Dilekçi, A. & Karatay, H. (2022). Türkçe dersi kitaplarındaki etkinliklerin eleştirel düşünme becerisine göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (64),* 78-101.

Doğan, B. & Erdem, İ. (2017). Ortaokul öğrencilerinin dinleme/ izleme stratejileri kullanım sıklığı ölçeğinin geçerlik-güvenirlik çalışması. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 8(1).* 64-81.

Doğan, Y. & Özçakmak, H. (2014). Dinleme becerisinin eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 2(2)*, 90-99.

Early, M. J. (1954). Suggestions for teaching listening. *Journal of Education*, 17-20.

Epçaçan, C. (2013). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *(11),* 331-352.

Erkek, G. & Batur, Z. (2019). Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,7(98)*, 375-386.

Ertürk, N., Keleş, S. & Külünk, D. (2022). *Türkçe 6. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

Eselioğlu, H., Set, S. & Yücel, A. (2022). *Türkçe 5. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

Gibson, C. (1998). *Teaching Strategies: A Guide to better instruction*. USA: Orlichharder Collation.

Gençdoğan, B. (2001). Üniversite öğrencilerinin düşünme ihtiyaçlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *25*, 227-234.

Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları.

Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi*. *Ankara: Pegem Akademi*.

Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.

Goh, C. (1998). How learners with different listening abilities use comprehension strategies and tactics. *Language Teaching Research, 2(2),* 124–147.

Göçer, A. (2008). Türkçe dil bilgisi öğretiminde çözümleme yönteminin kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(10),* 101-119.

Imhof, M. (2009). Teaching critical listening. Listening Education. *International Listening Assocation.*

İşlekeller, A. (2008). Eleştirel düşünme becerilerini temel alan Türkçe öğretiminin üstün ve normal zihin düzeyindeki öğrencilerin erişi, eleştirel düşünme düzeylerine ve tutumlarına etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kazancı, O. (1989). *Eğitimde eleştirici düşünme ve öğretimi*. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.

Kemiksiz, Ö. (2015). Türkçe öğretiminde eleştirel dinleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (2),* 299-316.

Kır, T., Kırman, E. & Yağız, S. 2022. *Türkçe 7. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

Kıymaz, M. S. (2018). *Dinlemeyi etkileyen hususlar*. (A. Akçay, Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık

Kingen, S. (2000). Teaching language arts in middle schools. *Lawrence Erlbaum Ass*., Mahwah, New Jersey.

Lau, J. (2013). Eleştirel düşünce kılavuzu. (S. Yılmaz, Çev.). *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi. 2* (1), 393-413.

Kincheloe, J. L., McLaren, P. & Steinberg, S. R. (2011). Critical pedagogy and qualitative research. *The SAGE handbook of qualitative research, 163*, 177.

MEB. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (6, 7, 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınevi.

Norris, S. P. (1985). Synthesis of research on critical thinking. *Educational leadership*, *42*(8), 40-45.

Özbay, M. (2010). *Anlama teknikleri II: Dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, M. (2015). *Anlama Teknikleri: II Dinleme Eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.

Öztürk, M. & Mutlu, N. (2017). Sosyal bilgiler ve tarih derslerinde beceri ve değerleri ne kadar öğretiyoruz? *Sakarya University Journal of Education, 7(3),* 552-563.

Paul, R. & Elder, L. (2013). Critical thinking: Intellectual standards essential to reasoning well within every domain of human thought, part two. *Journal of developmental education*, *37*(1), 32.

Richards, J. C. (2008). *Teaching listening and speaking: From theory to practice.* Cambridge, England: Cambridge University Pres.

Robertson, A. K. (2002). *Etkili dinleme*. (E.S. Yarmalı, Çev.) İstanbul: Hayat Yayınları.

Shafir, R. Z. (2003). *Dinlemenin zen'i* (I. Uçkun, Çev.). İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.

Şahinel, S. (2002). *Eleştirel düşünme*. Ankara: PegemA Yayınları.

Şenşekerci, E., & Bilgin, A. (2008). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(14)*, 15-43.

Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Trace, J. (2013). Designing a task based critical listening construct for listening assessment. *Second Language Studies, 32(1)*, 59-111.

Türk Dil Kurumu. "Eleştiri", Erişim Tarihi: 28.04.2022. *https:sozluk.gov.tr*

Ungan, S. (2013). Dinleme eğitimi. (A. Kırkkılıç, H. Akyol., Ed*.) İlköğretimde Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Wach, E. & Ward, R. (2013, Ağustos). Learning about qualitative document analysis. (IDS Practice Paper in Brief, ILT Brief.)

Wilde, O. (1998). *Mutlu prens*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık Ltd. Sti.

Wolff, F. I. & Marsnik, N. C. (1992). *Perceptive listening*. (2. Basım). Orlando, Florida: Harcourt Brace Jovanovich Collage Publishers,

Wolvin, A. & Coakley, C. G. (1996). *Listening.* (5. Basım). Boston: Mc Graw Hill.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri yeni yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalçın, A. (2012). *Türkçe öğretim yöntemleri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, A. & Simsek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

Örnek Dinleme Metinleri

BİR TEMMUZ GECESİ

Televizyon hayatımızın tek eğlencesi sayılırdı bizim. O akşam da televizyonda başlayacak dizileri beklerken babamın dikkatini televizyonda geçen alt yazılar çekti. "Hareketlilik var. Garip!" dedi babam. "Şu terör belası yine can aldı demek ki!" Son aylarda terör en fazla konuşulan konuydu. Çocuk aklımla babamın endişesine ben de katılıyordum. Askerlerimizin al bayrağa sarılı tabutu göğsüme bir sızı veriyordu. Göz pınarlarıma dolan yaşları, boğazıma düğümlenen hıçkırığı anneme göstermek istemezdim hiç. Yine terör var, diye karar vermişken Atatürk Havalimanı önünü kapatan asker görüntüleri ardından İstanbul Köprüsü görüntüleri… Baygın birinin ayılma hâli gibi biz de hayret ve şaşkınlıkla ayıldık.

Darbe sözcüğünü derste öğretmenimiz öğretmişti ama yine de anlayamamıştım. Televizyon "darbe girişimi, kalkışma" diyordu, ona kilitlendik. Babam hop oturup hop kalkıyordu. "Neden, kim bunlar? Neden köprüyü kapattılar? Neden havaalanını kapattılar?" sorularını tekrar tekrar soruyordu. Cevap alamıyorduk, ne televizyondan ne de çevremizden.

Çevremizde olağanüstü bir durum vardı. Uçaklar kalkıyor ve Ankara yönüne doğru uçuyordu. O güne kadar duymadığımız gürültüyle birlikte. Mahallede de hareketlenme başlamıştı. Babamın telefonu hiç susmuyordu. Son gelen telefonla birlikte babam dışarı kıyafetlerini giyindi, gergin ve sıkıntılıydı. Mahallede sesler yükselmeye başladı. Babama "Ben de seninle gelebilir miyim?" diye sorarken içimden "Lütfen, hayır deme!" diye de yalvarıyordum. Babam "Sen gelmezsen daha iyi olur." dedi.

Gecenin ilerleyen saatlerinde artık uykuya yenik düştüm. Ertesi sabah kalktığımda babam dönmüştü. Annemle alçak sesle konuşuyorlardı. Kulak misafiri oldum. Askerî üssün olduğu yere gitmişler. Babamın sesi huzursuzdu. "Bundan sonra ne olacak bilmiyorum ama Cumhurbaşkanımız bitti, deyinceye kadar sokaklardayız." diyordu. Anneme olayları anlatırken şaşıyordum.

Sabah evin içinde bir huzursuzluk seziliyordu. Telefonumuz susmuyordu. Anneannem aradığında annemin "Yaa, öyle miii, inanamıyorum!" dediğini duydukça merakımız artıyordu. Anneannemler sitenin bahçesinde çay içiyorlarmış. Uçakların

gürültülü uçuşlarıyla geçtiklerini görünce telaşla “Savaş mı çıktı?” diye birbirlerine bakmışlar. Anneannem “Uçakları elimizi uzatsak tutacak gibiydik.” diyormuş. Bir komşusu da Cumhurbaşkanlığı Külliyesindeymiş. Bombalar düştüğünde arabaların yerinden oynadığını söylemiş.

O akşamdan sonra hiçbir şey aynı olmadı. Ne duygularımız ne konuşmalarımız O akşamdan sonraki akşamlarda ailece ya Kızılay’da ya da Külliye’deydik. Aradan geçen aylarda vatanımızın birliği için dua ettik. Umarım bir daha böyle bir olayı yaşamayız.

Batuhan İskender

SAKIN KESME

Ey hemşehri, sakın kesme! Yaş ağaca balta vuran el onmaz;
Bu kütükler 'Nice yıldır, hiç birine kervan gelmez, kuş konmaz.'
Bunları kes, o baltanla çürümüş ağaçları yere ser.
Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!
Gönülleri açmadadır yaprakların arasından esen yel.

Yazık, günah olmaz mı ki, çıplak kalsın bu zümrüt yurt, şirin yel.
Hem dünyada en birinci borç değil mi her kula,
Bir tohumu fidan yapmak, fidanı da bir orman?
Eğer böyle olmasaydı ne kalırdı oğula:
'Mirasımı artır' diye öğüt veren Atadan?
Sakın kesme! Her dalında bir güzel kuş ses versin.
Sakın kesme! Gölgesinde yorgun çiftçi dinlensin.
Sakın kesme! Şu verimli köye kanat, kol gersin.
Sakın kesme! Aziz vatan günden güne şenlensin.

Mehmet Emin Yurdakul

MUTLU PRENS

Mutlu Prens'in heykeli, uzun bir sütunun tepesinde, şehrin ta üzerinde yükseliyordu. Baştan aşağı ince altın varaklarla kaplıydı, gözleri iki parlak safirdi, kılıcının kabzasında da iri kırmızı bir yakut parıldıyordu. Herkes çok hayrandı ona. "Bir rüzgârgülü kadar güzel, " dedi sanat beğenisiyle ün kazanmak isteyen Şehir Meclisi üyelerinden biri; "ama onun kadar yararlı değil, " diye de ekledi, kendisini aklı havalarda sanacaklarından korkarak, aslında öyle biri değildi.

Duyarlı bir anne, ay dedeyi isterim diye ağlayan küçük oğluna, "Neden Mutlu Prens gibi olamıyorsun?" diye sordu. "Mutlu Prens hiçbir şey için ağlamayı aklının ucundan bile geçirmez." Hayalleri yıkılmış bir adam harikulade heykele bakıp, "Hiç değilse dünyada epeyce mutlu birisi var, " dedi. Yetimhane öğrencileri parlak kızıl renkli pelerinleri, temiz beyaz önlükleriyle kiliseden çıkarlarken, "Tıpkı bir meleğe benziyor, " dediler. "Nereden biliyorsunuz?" dedi aritmetik öğretmeni, "Hiç melek görmediniz ki." "Ah! Gördük, rüyalarımızda, " diye cevap verdi çocuklar. Bunun üzerine aritmetik öğretmeni kaşlarını çatıp kızgın bir yüz ifadesi takındı, çünkü çocukların düş görmelerini onaylamazdı.

Bir gece şehrin üzerinden küçük bir kırlangıç geçti uçarak. Arkadaşları altı hafta önce Mısır'a gitmişlerdi ama o geride kalmıştı, çünkü güzeller güzeli bir kamışa tutkundu. Ona ilkbaharın ilk günlerinde, sarı bir pervanenin peşinde nehir aşağı uçarken rastlamıştı. Kamış'ın ince beli o kadar gönlünü çelmişti ki durup konuşmuştu onunla. "Seni seveyim mi?" dedi Kırlangıç, hemen sadede gelmekten hoşlanırdı. Kamış ise boynunu iyice bir eğdi. Bunun üzerine Kırlangıç onun etrafında döndü de döndü, kanatlarını suya değdiriyor, suda gümüş halkacıklar yapıyordu. Muhabbetini böyle gösteriyordu işte. Aşkları bütün yaz sürdü. "Gülünç bir bağlılık bu, " diye cıvıldaştı öteki kırlangıçlar; "Kamış Hanım beş parasız, ayrıca çok fazla akrabası var!" Gerçekten de ırmak kamış doluydu. Sonra, sonbahar geldiğinde bütün kırlangıçlar uçup gitti.

Arkadaşları gittikten sonra Kırlangıç kendini yalnız hissetti ve sevgilisinden usandı. "Sohbeti yok, " dedi, "ayrıca korkarım cilve yapmaktan başka bir şey bilmiyor, durmadan rüzgârla cilveleşip duruyor." Gerçekten de ne zaman rüzgâr esse, Kamış çok zarif hareketlerle eğilip bükülüyordu. "Yerine de çok düşkün, " diye sürdürdü sözünü, "oysa ben yolculuk etmeyi seviyorum, bu yüzden karımın da yolculuktan hoşlanması gerekir." Sonunda, "Benimle uzaklara gelir misin?" dedi ona, fakat Kamış başını iki yana salladı, o kadar bağlıydı yerine. "Aşkımı hafife aldın!" diye bağırdı Kırlangıç. "Ben de Piramitler'e gidiyorum. Hoşça kal!" dedi ve uçup gitti.

Bütün gün uçtu, gece olduğunda şehre vardı. “Nerede konaklasam?” dedi; “Umarım kent beni ağırlamak için hazırlık yapmıştır.” Sonra uzun sütunun üzerindeki heykeli gördü. “Burada konaklayacağım, ” dedi; “güzel bir konumu var, temiz hava bol.” Böyle diyerek Mutlu Prens’in ayaklarının arasına kondu. Çevresine bakındı, “Altından bir yatak odam var, ” dedi kendi kendine alçak sesle ve uyumaya hazırlandı; fakat başını tam kanadının altına sokarken üzerine büyük bir su damlası düştü. “Ne garip şey!” diye bağırdı; “Gökyüzünde tek bir bulut yok, yıldızlar berrak, ışıl ışıl, gene de yağmur yağıyor. Avrupa’nın kuzeyinin iklimi gerçekten de feci. Kamış yağmuru çok severdi, ama sadece bencilliğinden.” Derken bir damla daha düştü. Kırlangıç, “Yağmurdan korumayacaksa heykel dediğin ne işe yarar? İyi bir baca altı aramalı, ” dedi ve uçup gitmeye karar verdi. Ama daha kanatlarını açamadan üçüncü bir damla düştü. Kırlangıç başını kaldırıp yukarı baktı ah, bir de ne görsün!

Mutlu Prens’in gözleri yaşlarla doluydu ve altın yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Yüzü ay ışığında o kadar güzeldi ki Kırlangıç’ın içi acımayla doldu. “Kimsin sen?” dedi. “Ben Mutlu Prens’im.” “O zaman neden ağlıyorsun?” diye sordu Kırlangıç; “Sırılsıklam ettin beni.” “Ben canlıyken ve yüreğim insan yüreğiyken, ” diye cevap verdi heykel, “gözyaşlarının ne işe yaradığını bilmezdim, çünkü üzüntünün girmesine izin verilmeyen Kaygısızlık Sarayı’nda yaşardım. Gündüzleri arkadaşlarımla bahçede oyun oynardım, akşamsa Büyük Salon’da dansın başını çekerdim. Bahçenin etrafında çok gösterişli bir duvar vardı, fakat hiçbir zaman o duvarın gerisinde ne olduğunu merak etmedim, çevremdeki her şey o kadar güzeldi ki. Saray’dakiler Mutlu Prens derlerdi bana, gerçekten de mutluydum, eğer zevk içinde yaşamak mutluluksa.

Öyle yaşadım ve öyle öldüm. Sonra da, ben öldükten sonra heykelimi buraya, böyle yükseğe diktiler; şehrimin bütün çirkinliğini, şehrimdeki bütün yoksulluğu görebileyim diye ve kalbim kurşundan da olsa ağlamamak elimden gelmiyor.” “Ne! Som altından değil mi bu?” dedi Kırlangıç kendi kendine. Şahsi fikirlerini yüksek sesle dile getirmeyecek kadar nazikti.

“Çok uzaklarda, ” diye sözünü sürdürdü heykel alçak sesle, şarkı söyler gibi, “çok uzaklarda küçük bir sokakta yoksul bir ev var. Pencerelerden biri açık ve açık pencereden masaya oturmuş bir kadın görüyorum. Yüzü zayıf ve ince, iğneden delik deşik olmuş nasırlı, kırmızı elleri var, çünkü o bir terzi. Kraliçe’nin nedimelerinin en güzelinin gelecek Saray balosunda giyeceği atlas elbiseye çarkıfelek çiçekleri işliyor. Odanın köşesinde bir yatakta küçük oğlu hasta yatıyor. Ateşi var ve portakal istiyor. Annesi ona nehir suyundan başka bir şey veremiyor, onun için de ağlıyor. Kırlangıç,

Kırlangıç, küçük Kırlangıç, ona kılıcımın kabzasındaki yakutu götürür müsün? Benim ayaklarım bu kaideye yapışık, bir yere kımıldayamıyorum."

"Mısır'da bekliyorlar beni, " dedi Kırlangıç. "Arkadaşlarım Nil boyunca aşağı yukarı uçup duruyor, kocaman lotus çiçekleriyle konuşuyorlar. Çok geçmeden büyük Kral'ın lahtinde uykuya çekilecekler. Kral'ın kendisi de orada, boyanmış tabutunda uyuyor. Sarı ketenlere sarmışlar onu, baharatlarla mumyalanmış. Boynunda soluk yeşil yeşim taşlarından bir zincir var, elleri kurumuş yapraklara benziyor." "Kırlangıç, Kırlangıç, küçük Kırlangıç, " dedi Prens, "benimle bir gece kalıp ulağım olamaz mısın? Oğlancık o kadar susamış, annesi o kadar üzüntülü ki." "Oğlan çocuklarından hoşlandığımı söyleyemem, " diye cevap verdi Kırlangıç. "Geçen yaz, nehirde yaşarken iki tane yaramaz çocuk vardı, değirmencinin oğulları, bana hep taş atarlardı. Beni hiç vuramadılar tabii; biz kırlangıçlar çok uzaklara uçabiliriz, hem ayrıca ben çevikliğiyle ünlü bir aileden geliyorum; ama gene de bu bir saygısızlık belirtisiydi." Fakat Mutlu Prens o kadar üzgün görünüyordu ki küçük Kırlangıç söylediklerine pişman oldu. "Burası çok soğuk, " dedi; "ama seninle bir gece kalıp ulağın olacağım." "Teşekkür ederim, küçük Kırlangıç, " dedi Prens. Böylece Kırlangıç, Prens'in kabzasındaki yakutu koparıp aldı ve gagasında yakutla şehrin damları üzerinden uçup gitti. Beyaz mermerden melek heykellerinin olduğu katedral kulesinin yanından geçti. Saray'ın yanından geçti, dans edenlerin seslerini duydu. Balkona yanında sevgilisiyle güzel bir kız çıktı. "Ne kadar güzel yıldızlar!" dedi adam kıza; "Aşkın gücü ne kadar güzel!" "İnşallah elbisem Kraliyet Balosu'na yetişir, " diye cevap verdi kız; "üzerine çarkıfelek çiçekleri işlenmesini istedim; ama terziler o kadar tembel ki." Kırlangıç nehrin üzerinden geçti ve gemilerin direklerine asılı fenerleri gördü. Getto'nun üzerinden geçti ve birbirleriyle pazarlık edip bakır terazilerde para tartan yaşlı Yahudileri gördü. Sonunda yoksul eve vardı ve içeri baktı. Küçük çocuk ateşler içinde bir o yana bir bu yana dönüp duruyordu, anasıysa uyuyakalmıştı, o kadar yorgundu. Sıçrayıp içeri girdi Kırlangıç ve yakutu masaya, kadının yüksüğünün yanına koydu. Sonra usulca yatağın çevresinde uçtu, oğlanın alnını kanatlarıyla serinletti. "Nasıl da serinledim!" dedi oğlan, "Herhalde iyileşiyorum, " ve tatlı bir uykuya daldı.

Sonra Kırlangıç yeniden uçup Mutlu Prens'in yanına döndü ve ona yaptığını anlattı. "Garip şey, " dedi, "içim sımsıcak, oysa hava ne kadar soğuk." "İyi bir davranışta bulundun da ondan, " dedi Prens. Küçük Kırlangıç düşünmeye başladı, sonra uyuyup kaldı. Düşünmek hep uykusunu getirirdi. Şafak söktüğünde nehre uçup orada yıkandı. Köprüden geçmekte olan Kuşbilim Profesörü, "Ne kadar da dikkat çekici bir

olay!" dedi. "Kış ortasında bir kırlangıç!" Yerel gazeteye bunun hakkında uzun bir mektup yazdı. Herkes yazıyı konuştu, yazı kimsenin bilmediği bir sürü kelimeyle doluydu çünkü. "Bu gece Mısır'a gidiyorum, " dedi Kırlangıç; bunu düşününce de çok sevindi. Şehrin bütün anıtlarını dolaştı ve kilisenin kulesinin tepesinde uzun süre oturdu. Nereye gitse serçeler cıvıldaşıyor ve birbirlerine, "Ne seçkin bir yabancı!" diyorlardı, bu pek hoşuna gitti. Ay gökyüzünde yükseldiğinde uçup Mutlu Prens'e geri döndü. "Mısır için bir siparişin var mı?" diye bağırdı. "Birazdan yola çıkıyorum da." "Kırlangıç, Kırlangıç, küçük Kırlangıç, " dedi Prens, "benimle bir gece daha kalmaz mısın?" "Mısır'da bekleniyorum, " diye cevap verdi Kırlangıç. "Yarın arkadaşlarım İkinci Çavlan'a uçacaklar. Orada büyük sazların arasında suaygırı diz çökmüş oturur, büyük granitten bir tahtta ise Kral Memnon. Tüm bir gece boyu yıldızları seyreder, sonra Sabah Yıldızı ışıyınca da bir sevinç çığlığı atar, sonra susar. Öğle vakti sarı aslanlar su kenarına su içmeye inerler. Yeşil beril taşları gibi gözleri vardır ve kükremeleri çavlanın sesini bastırır."

"Kırlangıç, Kırlangıç, küçük Kırlangıç, " dedi Prens, "şehrin öteki yanında, çok uzaklarda bir çatı katında bir delikanlı görüyorum. Üzeri kâğıtlarla örtülü masasının üzerine eğilmiş, yanındaki sürahinin içinde bir demet solmuş menekşe var. Saçları kumral ve dalgalı; dudakları nar kırmızısı ve kocaman, hülyalı gözleri var. Tiyatro müdürüne vereceği oyunu bitirmeye çalışıyor; ama artık yazamayacak kadar üşümüş. Ocakta ateş yok ve açlıktan iyice zayıf düşmüş." "Seninle bir gece daha kalacağım, " dedi Kırlangıç, gerçekten yufka yürekliydi. "Ona da bir yakut götüreyim mi?" "Heyhat! Yakutum yok artık, " dedi Prens; "bir tek gözlerim var. Onlar bin yıl önce Hindistan'dan getirilmiş eşi bulunmaz birer safir. Birini çıkar ve onu o delikanlıya götür. Kuyumcuya satar, yiyecek ve yakacak alır, oyununu bitirir." "Sevgili Prens, " dedi Kırlangıç, "bunu yapamam, " ve ağlamaya başladı. "Kırlangıç, Kırlangıç, küçük Kırlangıç, " dedi Prens, "sana dediğimi yap." Bunun üzerine Kırlangıç Prens'in gözünü çıkardı ve öğrencinin tavan arası odasına uçtu. İçeri girmek kolay oldu, çünkü çatıda bir delik vardı. Bu delikten ok gibi içeri daldı, odaya girdi. Delikanlı başını ellerinin arasına almıştı, onun için kuşun kanat çırpmasını duymadı, başını kaldırdığında güzel safirin kurumuş menekşelerin üzerinde durduğunu gördü. "Değerimi anlamaya başlıyorlar, " diye bağırdı; "büyük bir hayranım yollamış bu safiri. Artık oyunumu bitirebilirim." Yüzü mutlulukla aydınlandı.

Ertesi gün Kırlangıç uçup limana gitti. Büyük bir teknenin seren direğine oturup, gemicilerin halatlarla geminin ambarındaki büyük sandıkları boşaltmalarını seyretti.

“Ha gayret!” diye bağırıyorlardı her bir sandığın yukarıya çıkışında. “Mısır’a gidiyorum ben!” diye bağırdı Kırlangıç, ama hiç kimsenin umurunda değildi, ay gökte yükseldiğinde yeniden Mutlu Prens’in yanına uçtu. “Hoşça kal demeye geldim, ” diye bağırdı. “Kırlangıç, Kırlangıç, küçük Kırlangıç, ” dedi Prens, “benimle bir gece daha kalmaz mısın?” “Kış geldi, ” diye cevap verdi Kırlangıç, “yakında insanın iliklerine işleyen kar yağacak. Mısır’da güneş yeşil palmiye ağaçlarını ısıtıyordur, timsahlar çamurda yatmış tembel tembel etrafı seyrediyorlardır. Arkadaşlarım Balbek Tapınağı’na yuva yapıyorlardır, pembeli beyazlı kumrular onları seyrediyor, birbirlerine gurulduyorlardır. Sevgili Prens, senden ayrılmalıyım artık, ama seni hiç unutmayacağım, gelecek bahar sana yoksullara verdiğin taşların yerine iki güzel değerli taş getireceğim. Yakut kırmızı güllerden de kırmızı olacak, safir ise engin denizler kadar mavi olacak.”

“Aşağıdaki meydanda, ” dedi Mutlu Prens, “küçük bir kibritçi kız var. Kibritleri oluğa düşmüş, ıslanmışlar. Eğer eve para götürmezse babası onu dövecek, ağlıyor. Ne ayakkabısı var ne de çorabı, küçücük başı ise açık. Öbür gözümü de çıkarıp ona ver, babası onu dövmesin.” “Seninle bir gece daha kalırım, ” dedi Kırlangıç, “ama gözünü çıkaramam. O zaman tamamen kör olursun.” “Kırlangıç, Kırlangıç, küçük Kırlangıç, ” dedi Prens, “sana dediğimi yap.” Kırlangıç bunun üzerine Prens’in öteki gözünü de çıkardı ve gagasında safirle ok gibi aşağı fırladı. Kibritçi kızın önünde bir pike yapıp safiri onun avcuna bıraktı. “Ne güzel bir cam parçası!” diye bağırdı küçük kız ve gülerek eve koştu.

Sonra Kırlangıç yeniden Prens’in yanına geldi. “Körsün artık, ” dedi, “bunun için artık hep seninle kalacağım.” “Hayır, küçük Kırlangıç, ” dedi zavallı Prens, “Mısır’a gitmelisin.” “Hep yanında kalacağım, ” dedi Kırlangıç ve Prens’in ayaklarının dibinde uykuya daldı. Ertesi gün boyunca Prens’in omzundaydı ve ona yabancı ülkelerde gördüklerini anlattı. Ona Nil Nehri’nin kıyısında uzun sıralar halinde durup gagalarıyla mercanbalığı avlayan balıkçılları anlattı; dünyanın kendisi kadar eski olan, çölde yaşayan ve her şeyi bilen Sfenks’i; develerinin yanı başında ağır ağır yürüyen ve amber tespihler çeken tacirleri; abanoz gibi kapkara olan ve büyük bir kristale tapan Ay Dağları Kralı’nı; bir palmiye ağacında uyuyan ve kendini yirmi rahibe ballı çörekle besleten büyük, yeşil yılanı; kocaman, yassı yaprakların üzerinde büyük gölü aşan ve hep kelebeklerle savaş halinde olan pigmeleri anlattı. “Sevgili küçük Kırlangıç, ” dedi Prens, “bana akla hayale sığmaz şeyler anlatıyorsun, ama erkeklerle kadınların çektikleri acılardan daha akla hayale sığmaz bir şey yoktur. Yoksulluktan daha büyük

bir sır yoktur. Uç kentimin üzerinde, küçük Kırlangıç, uç da bana orada neler gördüğünü anlat.”

Bunun üzerine Kırlangıç büyük kentin üzerinde uçtu, zenginlerin güzel evlerinde eğlendiklerini, dilencilerin kapılarda bekleştiklerini gördü. Karanlık yollara uçup, bitkin yüzleriyle zifiri sokaklara bakan aç çocukları gördü. Bir köprünün kemeri altında iki oğlan çocuğu birazcık ısınabilmek için koyun koyuna yatmışlardı. “Nasıl da açız!” dediler. “Burada yatmak yasak!” diye bağırdı gece bekçisi, kalkıp yağmura çıktılar. Kırlangıç gerisingeri uçtu ve Prens’e gördüklerini anlattı. “İnce altın varaklar var üzerimde, ” dedi Prens, “onları bir bir söküp şehrimin yoksullarına vermelisin; yaşayanlar her zaman altının kendilerine mutluluk getireceğine inanırlar.” Kırlangıç, altın varakları yaprak yaprak söktü, ta ki Mutlu Prens donuk ve kurşuni bir renk alıncaya kadar. Yaprak yaprak altınları yoksullara götürdü, çocukların yüzlerine bir pembelik geldi, güldüler, sokaklarda oyunlar oynadılar. “Artık ekmeğimiz var!” diye bağrıştılar.

Sonra kar yağdı, kardan sonra don geldi. Sokaklar gümüşlendi sanki öylesine parlak, pırıl pırıldılar; evlerin saçaklarında kristal hançerler gibi uzun buz sarkıtları asılıydı, herkes kürklere büründü, küçük oğlan çocukları parlak kırmızı şapkalar giyip buzda paten kaydılar. Zavallı küçük Kırlangıç üşüdükçe üşüdü, ama Prens’in yanından ayrılmadı, onu öyle çok seviyordu ki. Fırıncı başka yere bakarken fırının kapısı önündeki ekmek kırıntılarını çaldı, kanatlarını çırparak ısınmaya çalıştı. Ama en sonunda öleceğini anladı. Ancak son bir kere daha uçup Prens’in omzuna konacak gücü kalmıştı. “Hoşça kal, sevgili Prens!” diye mırıldandı, “Elini öpmeme izin verir misin?” “Nihayet Mısır’a gidecek olmana seviniyorum, küçük Kırlangıç, ” dedi Prens, “burada çok uzun kaldın; ama beni dudaklarımdan öpmelisin, çünkü seni seviyorum.” “Gittiğim yer Mısır değil, ” dedi Kırlangıç. “Ölüm’ün evine gidiyorum. Ölüm, Uyku’nun kardeşidir, öyle değil mi?” Sonra Mutlu Prens’i dudaklarından öptü ve ayaklarının dibine düşüp öldü. O anda heykelin içinden garip bir çatırtı geldi, sanki bir şey kırılmıştı. İşin gerçeği şu ki kurşun kalp çat diye ortadan ikiye ayrılmıştı.

Yaman mı yaman bir don vardı. Ertesi sabah erken saatlerde Belediye Başkanı aşağıdaki meydanda, Şehir Meclisi üyeleri ile birlikte yürüyüşe çıkmıştı. Sütunun yanından geçerlerken, başını kaldırıp heykele baktı ve “Bakın hele! Nasıl da perişan bir hali var Mutlu Prens’in!” dedi. “Gerçekten de, çok perişan, ” diye bağırdılar Şehir Meclisi üyeleri, her konuda Belediye Başkanı ile fikir birliği içindeydiler; heykelin yakınına geldiler. “Kılıcının yakutu düşmüş, gözleri gitmiş, artık altın yaldızlı da değil,

” dedi Belediye Başkanı; “aslını isterseniz, dilenciden farkı yok!” ‘’’Dilenciden pek farkı yok, ” dedi Şehir Meclisi üyeleri. “Ayaklarının dibinde bir de ölü bir kuş var!” diye sözünü sürdürdü Belediye Başkanı. “Kuşların burada ölmelerinin yasak olduğunu açıklayan bir bildiri yayımlamalıyız.” Şehir Kâtibi de bunu not etti. Böylece Mutlu Prens heykelini indirdiler. “Artık güzel olmadığına göre yararlı da değil, ” dedi Sanat Profesörü üniversitede. Sonra heykeli bir fırında erittiler ve Belediye Başkanı elde edilen madenle ne yapılacağını kararlaştırmak üzere bir toplantı düzenledi. Toplantıda, “Elbette, başka bir heykel dikmeliyiz, ” dedi, “bu da benim heykelim olmalı.” “Hayır, benim heykelim, benim heykelim, ” dedi Şehir Meclisi üyelerinin her biri, kavga etmeye başladılar. Son gelen haberlere göre hâlâ kavga ediyorlarmış. “Ne garip iş!” dedi dökümevindeki ustabaşı. “Kırık kurşun kalp bir türlü erimiyor. Atalım gitsin.”

Kalbi, ölü Kırlangıç’ın da üzerinde yattığı bir çöp yığınının üzerine fırlatıp attılar. “Bana şehirdeki en değerli iki şeyi getir, ” dedi Tanrı, meleklerinden birine; Melek de ona kurşun kalbi ve ölü kuşu getirdi. “Doğru olanı seçtin, ” dedi Tanrı, “çünkü Cennet Bahçemde bu küçük kuş sonsuza kadar şakıyacak, altın şehrimde de Mutlu Prens beni övecek.”

Oscar Wilde